

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA
Kultuurpärandi loovrakenduste magistriõppekava

Janne Vaabla

**EESTI RAHVARÕIVAPÄRAND IDEOLOOGIATE TUULTES:
LASTE RAHVARÕIVAKOSTÜÜMIDE ARENG XX SAJANDIL**

Magistritöö

Juhendaja Inna Raud, MA

Viljandi 2023

Sisukord

Eessõna.....	3
Sissejuhatus.....	4
Allikad ja uurimismetoodika.....	6
Terminoloogia ja senine uurimustöö.....	8
Kasutatav allikmaterjal	11
1. Tagasivaade rahvarõivaste kandmise aega.....	14
Mannineni märkmed laste rahvarõivaste kohta	14
2. Rahvarõivavaldkonna areng XX sajandi algusest kuni II Maailmasõjani	18
2.1. XX sajandi algus	18
2.2. Eesti Vabariigi iseseisvuse periood.....	25
3. Laste rahvarõivaste kujunemise mõjutajad Nõukogude ajal.....	32
3.1. II Maailmasõja järgne aeg. Vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik.....	33
3.2. Koolinoorte laulu- ja tantsupidude algus	39
4. Rahvarõiva muutumise mõjutajad rahvusliku ärkamise ajal. Nõukogude Rrežiimi lagunemine ja Eesti Vabariigi taasiseisvumise algus	50
Kokkuvõte.....	57
Kasutatud allikad.....	61
Summary	67

Lisa 1. XX. sajandi laste ja noorte rahvarõivaste raamatute ja ajakirjades ilmunud juhendite illustratsioonid

Lisa 2. Fotod rahvarõivastes lastest ja noortest XX sajandil magistritöös esitatud perioodide kaupa

Lisa 3. Rahvarõivastes laste ja noorte kujutamine plakatitel, postkaartidel, ajakirja Täheke illustratsioonid

Lisa 4. Välitööde materjalid

EESSÕNA

Rahvarõiva teemani jõudsin 2005. aastal Jõgevahe Pere naisrahvatantsurühmaga liitudes. Mind pani kõigepealt imestama, miks Jõgevamaa tantsurühmad kasutavad esinemisrõivastena Saaremaa Karja kihelkonna rahvarõivaid. Teine teema, mis tekitas minus imestust, oli see kui halvas seisukorras kasutatavad riided olid. Uudishimust ja soovist asju muuta sain tööle kultuurikeskuse kostüümilao (rahvarõivaste) haldurina, kus tekkis vajadus rahvarõivaid valmistada. See oli aeg, kui just oli alustatud rahvarõivakoolitusega Tartus. Pärast esimest kaheaastast kursust, mille käigus valmistasin endale Laiuse kihelkonna naise rahvarõivad, jõudsin arusaamisele, et olen selle teema alguses. Järgmise kursuse raames valmistasin rõivad oma abikaasale ja edasi jõudsin juba laste rahvarõivaste teemani. Tuginedes ajalooliste allikate otsingul peamiselt ERMi kogudele, sai selgeks, kui mitmekihiline see temaatika on. Huvist rahvarõivaste materjalide valmistamise vastu asusin 2008. aastal õppima TÜ VKA rahvusliku tekstiili erialale soovides seminari- ja lõputöö raames uurida laste rahvarõivaste teemat. Seminaritööks uurisin Mandri-Eesti laste rõivastust 19. sajandil ja 20. sajandi alguses, käsitledes selle perioodi arengut ja põhijooni. Lõputööks konstrueerisin laste rahvarõivaste särkide, pükste ja kuubede baaslõiked. Särkide lõigete puhul lähtusin varasematel koolitustel omandatud põhimõtetest, mis tänastega enam ei ühti. Esimese koolituse vaade oli särgil mugandatud moekohase, mitte muuseumieseme lõike põhine. Vahepealsetel aastatel, olles praktiseerinud rahvakultuurikollektiividele rahvarõivaste valmistamist ja teinud koostööd kollektiivide juhtidega rahvamaja juhatajana, jõudsin tõdemuseni, et just laste rahvarõivaste temaatika vajab põhjalikumat uurimist ning selgitustööd. Olles jõudnud 21. sajandisse, on tänapäeva rahvarõivaste kandjate mälupilt pigem 20. sajandi keskne, sest just sellel sajandil keskenduti laste pidulike rahvarõivakostüümide arendamisele.

Täna oma töö juhendajat Inna Rauda igakülgse abi eest!

SISSEJUHATUS

Minu magistritöö **teemaks** on Eesti laste rahvarõivakostüümide areng ja muutused 20. sajandil. Oma töös vaatlen sajandi vältel toimunud arengut ja muutusi, toon välja selle protsessi olulisemad mõjutajad ning analüüsin toimunut. Vaatlen laste rahvarõivaste arengut peamiselt esinemisrõivaste kontekstis. Piirkondlikult käsitlen toimunut kogu Eesti alal, jättes välja need alad, kus rahvarõivaste kandmise traditsioon on püsinud katkematuna (Setumaa, Kihnu). Uurimisobjektiks valin kollektiivse esinemisrõivastuse seetõttu, et just nende muutusi mõjutasid valitsevad ideoloogiad ja jõupositsioonilt valitseva sektori vaated. Üheks suureks mõjutajaks rahvarõivaste arengus on aegade jooksul olnud ka laulu- ja tantsupeoliikumine, mis tõi kaasa rahvarõiva univormistumise.

Rahvarõivaks peetakse seisuslikule ühiskonnale omast talupojarõivast, hiljem taaselustatud rahvusliku peorõivana.¹ Rahvarõivaste väljakujunemise protsess ja nende kandmine hakkas taanduma kiirelt 19. sajandi keskpaigas². Eestlastest haritlaskonna eneseteadvuse kasv tõi kaasa rahvusliku liikumise, rahvarõivad muutusid osaks identiteedist. Mõned näited sellest on esimene laulupidu, rahvaluule ja esemelise vanavara kogumine. Laulupeoliikumisega 1868. aastal said alguse püüdlused taaselustada rahvarõivaste kandmise traditsioone, mis jätkusid 20. sajandil.

19. sajandi pöördelised muutused, näiteks talude päriseksostmine, seisuslikkuse kadumine, linnastumine, eestikeelsete ajalehtede publitseerimine, hariduse kättesaadavuse tõus, tööstuskauba kättesaadavus, olid suurimad mõjutajad, miks järk-järgult vahetusid talupoja kaunid rõivakostüümid linnamoeliste vastu. Seisuslikus ühiskonnas oli rahvarõivas märgilise tähendusega, kätkedes endas teatud piirkonna talupoja tunnuseid ja seisuslikku olukorda. Rahvarõivaste kandmise ajaks polnud lastel pidulikku ülikonda, esimese kostüümi said noored leerialiseks saades. Nii poisid kui tüdrukud käisid särgiväel, tüdrukutele seoti ümber piha vöö ja külmemal ajal kanti kuube. 20. sajandi alguses kaasati lapsed rahvuslikele sündmustele ja see tõi kaasa vajaduse terviklike kostüümide järele

Sarnaselt kaasajale esitati ka 20. sajandil rahvakultuurikollektiivide esinemisrõivastele teatud nõudeid. Näiteks on 2023. a noorte laulu- ja tantsupeole pürgijatele ette kirjutatud: „Tantsijad

¹ <http://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=rahvar%C3%B5ivas>

² <https://rahvarõivad.ee/ajalugu>

kannavad maakondlikes eelproovides, tantsupeo etendustel ja rongkäigus pidulikke stiliseerimata rahvarõivaid, mis on võimaluse korral pärit nende oma piirkonnast. Neidude rühmadel vajalikud kahed rahvarõivad, ühed neist valged. Rahvarõivaste juurde sobivad vastavalt piirkonnale kas tumedad kinnised kingad või pastlad.“³

Rahvarõivaste valmistajana ja juhendajate (tellijate) nõustajana olen päris tihti tõdenud, et sõnad „stiliseerimata (ka „autentne“) piirkondlik rahvarõivas“ tekitab just laste rahvarõivaste puhul küsimusi, sest puudub teadlikkus algallikal põhinevast ja 20. sajandil univormistumisega arenenud rõivastuse temaatikast. Sellest lähtuvalt toon välja **probleemid**:

1. Segadusttekitav on rahvarõivaste kujunemise (eriti kandmisaja lõpu) ajaline määratlus, milliste esemete ja algallikate järgi rõivaid tehes jäädaks „stiliseerimata“ piiridesse.
2. 20. sajandi jooksul on valmistatud erineva lähenemisega rahvarõivaid ning erinevaid osiseid paljundatakse jätkuvalt ka 21. sajandil.
3. Jätkuv poleemika teemal „õige“ ja „vale“, rahvarõivas *versus* rahvusliku rõivas ja nende piiritlemise võimalikkus.

Neist lähtuvalt saan sõnastada **uurimisprobleemi**, et meil puudub pidulike laste- ja noorte rahvarõivakostüümide autentne algmaterjal, mille põhjal valmistada stiliseerimata rahvarõivakostüüme ja teadlikkus, millest lähtuti 20. sajandil lastele rahvarõivaid valmistades.

Uurimustöö laiemaks **eesmärgiks** on, kaardistades 20. sajandi jooksul toimunud laste rahvarõivaste arenguid, muutusi ja toimunud protsesse mõjutanud tegureid, avardada teadlikkust tulevikus valikuid teha. Uurimiseesmärkidest ja probleemidest lähtuvalt otsin vastuseid järgnevatele **küsimustele**:

1. Millised 20. sajandi ideoloogiad mõjutasid üldiselt rahvarõivaste muutusi?
2. Millistele allikmaterjalidele tuginedes valmistati lastele rahvarõivaid 20. sajandil?
3. Kust ja kuidas hangiti lastele rahvarõivad ja milliseid materjale kasutati rõivaste valmistamiseks?
4. Millised muutused toimusid laste rahvarõivakostüümidega 20. sajandil?

³ <https://2023.laulupidu.ee/xiii-noorte-tantsupidu/osalejale/>

Magistritöö koosneb neljast peatükist. Esimene peatükk vaatab tagasi materjalidele, mis kajastavad 19. sajandi rahvarõivaid, tuginedes Mannineni poolt kokku koondatud uurimustööle⁴, tuues välja eraldi märkmed laste ja noorte rõivastuse kohta. Teine peatükk kajastab 20. sajandi algust ja Eesti Vabariigi iseseisvuse perioodi, kolmas peatükk kajastab laste rahvarõivaste kujunemise mõjutajaid Nõukogude ajal ning neljandas vaatlen rahvarõivakultuuri muutumist rahvusliku ärkamise ajal. Lisadesse on koondatud visuaalsed vaated laste rahvarõivastele trükikirjandusest, fotomaterjal ja näited Nõukogude perioodi lõpus valmistatud esemetest .

Allikad ja uurimismetoodika

Teema poolest on minu magistritöö kuvandi uurimus. Allikatena kasutan rahvarõivaste temaatikat puudutavat kirjandust, publitseeritud juhendmaterjali, fotosid ja intervjuude põhjal tehtud märkmeid ja vaadeldud rõivaesemeid.

Laste rahvarõivastest ei saa kirjutada kui eraldiseisvast materjalist, seepärast käsitlen oma töös suurel määral ka täiskasvanute rahvarõivaalast temaatikat. Samuti ei saa ma oma uurimustöös püstitatud kõiki ajalisi perioode piiritleda kindlate aastaarvudega, vaid teen seda vastavalt sellele, kuidas toimusid ideoloogilised, majanduslikud ja kultuurilised muutused (sh mood). 20. sajandi kolm erineva ideoloogilise suunaga perioodi on omakorda alajaotatud. Jaotise piiri tekitasin riigikorra, majandusliku olukorra või kultuuriliste murrangute põhjal. Esimeses peatükis teen töö terviku loomiseks tagasivaate rahvarõivaste kandmise aega, tuginedes Mannineni kogutud materjalidele. Nii nagu Jakob Hurt tegi esmakordselt üleskutse 1888. aasta 8. märtsi Postimehes, pöördudes eesti rahva poole, hoida ja kanda esivanemate kauneid rahvusrõivaid⁵, nii jätkusid üleskutsed ka 20. sajandi erinevatel perioodidel. Sajandi algusaastatel seltside tegevusena üles kerkinud rahvusluse temaatika sai formaalse kuju Eesti Rahva Muuseumi (edaspidi ERM) asutamisega 1909. aastal. Aastatel 1922.–1928. töötas ERMi direktorina Ilmari Manninen, kelle sulest ilmus 1927. aastal esimene põhjalik eestikeelne rahvarõivaste teemat käsitlev „Eesti rahvariie ajalugu“⁶. See ligi sajandivanune teos on ka minu uurimustöö ammendamatuks allikaks.

⁴ Manninen, I. 1927. Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat III. Eesti rahvarõivad

⁵ Vaabla, J. 2011. Mandri-Eesti lasterõivastus 19. sajandil ja 20. sajandi alguses muuseumikogude põhjal. Areng ja tehnoloogilised erijooned. TÜ VKA. Seminaritöö

⁶ Manninen, I. 1927. Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat III. Eesti rahvarõivad

Esimesele küsimusele vastamiseks olen jaganud 20. sajandi kolmeks suuremaks perioodiks, mida vaatlen teises peatükis: 1) Sajandi algusaastad 1900–1917 ja iseseisva Eesti Vabariigi aeg 1918–1940; 2) II maailmasõjajärgne stalinismiajastu 1945–1959 ja noorte laulu- ja tantsupidude algus, aeg kuni Nõukogude režiimi nõrgenemiseni 1960–1979; 3) Nõukogude režiimi lagunemine, rahvuslik taasärkamine ja taasiseseisvunud Eesti Vabariigi algusaastad 1980–1994. Rahvarõivaste taaskasutamisega kaasnenud muutusi mõjutanud kirjandusest toon välja teoste eesmärgi, erinevused ja laste riietuse käsitluse, lisades esitan koondvaate illustatsioonidele. Arengute ja muutuste protsessi jälgides põikan ajas nii ette- kui tahapoole, sõltuvalt muutuste protsessist.

Teisele küsimusele vastuse saamiseks kasutan oma töös nelja mahuka rahvarõivaraamatu materjali (Manninen 1927, Kurrik 1938, Moora jt 1957, Kaarma, Voolmaa 1980) ning rida väiksemamahulisi raamatuid (Adamson 1955, Kruusi 1960, Voolmaa 1968). Lisaks kasutan oma uurimusküsimustele vastuste otsimisel etnograafide (Piiri, Vunder, Värv, Viires jt) artikleid ja uurimustöid ning laulu- ja tantsupidudeks ilmunud teatmikmaterjali ning sajandi jooksul ilmunud ajakirjandust (Taluperenaine, Kodutööstus, Eesti Naine, Nõukogude Naine). Allikmaterjalina kasutan ka fotomaterjali arhiveeritud fotokogudest (FOTIS⁷, muis.ee jt), erakogudest ja trükistena ilmunud mahukatest albumitest (Liibek 2009, 2018, Linnap 2020; Ruus 2020, Ojaveski 2002, Arraste 2009 jt). Lisaks käsitlen valitud perioodidel toimunud poliitilisi sündmusi kajastavat ajakirjanduslikku materjali (DIGAR⁸), vastuvõetud otsuseid (ERA⁹) ja poleemikat kajastavat ajakirjandust (Nõukogude Naine jt), artikleid ning üliõpilaste uurimustöid.

Kolmandale küsimusele vastamiseks töötan läbi rahvarõivaste juhendmaterjalid, intervjuerin lasterühmade juhendajaid, analüüsin fotomaterjali ning vaatlen 20. sajandil piiratud koguses valmistatud laste rahvarõivaid.

Neljandale küsimusele vastuse leidmiseks töötan läbi fotoarhiivid (FOTIS, ERR arhiiv, erakogud jt) ning publitseeritud laulu- ja tantsupidude ülevaatealbumid, intervjuerin lasterühmade juhendajaid, pildistades üles 20. sajandil valmistatud laste rahvarõivaid.

Selleks, et uurimustöös saavutada selgepiiriline ülevaade 20. sajandil toimunud, jätsin allikmaterjali valimist välja 21. sajandil ilmunud rahvarõivaste raamatud. 21. sajandi uurijate vaadetele tuginen seetõttu, et juba uuritud mitte korrata.

⁷ FOTIS – Rahvusarhiivi digiteeritud fotokogu

⁸ DIGAR – Rahvusraamatukogu digiarhiiv

⁹ ERA – Rahvusarhiivi Riigikantselei arhiiv

Allikate loomisel tegin struktureerimata intervjuusid Iisakus, Tormas ning Ulvil ühe ja Põltsamaal kolme tantsujuhiga, Tallinnas ühe rahvarõivameistri ja õpetajaga ning tegin veebi teel intervjuu koolitusjuhiga. Salvestasin seitse intervjuud, mille põhjal tehtud märkmeid kasutasin antud töös minimaalselt. Pildistasin üles 20. sajandist pärinevad rahvarõivaesemed Põltsamaa kultuurikeskuses, Ulvi klubis, Torma ja Vaiatu rahvamajas ning Iisakus tantsujuhi kodus. Lisaks vestlesin kogutava uurimismaterjali allikateni jõudmiseks FB messengeris, telefonitsi ja Iisaku muuseumis.

Tööst jätsin välja välis-eesti materjalid, mis väärivad eraldi uurimistööd. Magistritööle tõmbasin ajalise pidejoone 1994. aastaga seetõttu, et taasiseseisvunud Eesti aeg kuni tänapäevani vääriks eraldi põhjalikku uurimustööd.

Terminoloogia ja senine uurimustöö

Põhilised magistritöös kasutatavad terminid on: rahvarõivas, rahvariie, rahvarõivakostüüm, rahvarõiva ülikond. Kasutan neid kõiki vastavalt algallikale või väljendamise mugavusele.

Terminid *rahvarõivas* on selgitatud mitmeti. Toon alljärgnevalt välja mõned neist:

- Põhiliselt 19. sajandini kantud traditsioonilised talurahvarõivad [...] Aegade jooksul toimunud arengus ja muutustes mõjutasid eesti rahvarõivaid ka naabrite rahvariided ning kõrgemate seisuste moerõivastus.¹⁰⁾
- Omapärane talupojarõivastus, mis iga linna mõju ja võõrast laenu on võimeline omastama ja kokku sulatama päritud kohalike traditsioonidega.¹¹
- Eesti kultuurikontekstis on rahvariided eeskätt eestlastest talurahva traditsiooniline rõivastus, mida kanti vastavalt sajandite jooksul väljakujunenud kohalikele tavadele ja arusaamadele. Rahvarõiva kandmine katkes suuremas osas Eestis 19. sajandi jooksul, paiguti kanti neid vähemal määral veel 20. sajandi algkümnenditel (Saartel, Läänemaa eri paigus, Setumaal) [...] Rahvarõivakandjal oleks tänapäeval kasulik käsitleda oma rahvariideid kui terviklikku visuaalkunstilist süsteemi ehk teisisõnu vaadelda rahvariideid kostüümina, mis iseloomustab tema kandjat. [...] Rahvarõivauurijad vaatlevad aga

¹⁰ Ränk, G. 1996. Eesti Etnograafiline sõnaraamat. Lk 168–169

¹¹ Kurrik, H. 1938: Eesti rahvarõivad. XVI

rahvarõivakostüümi struktuuri kui erilist semiootilist süsteemi, kostüüm on nii ese kui märk.¹²

- Rahvarõivaste all mõistame peamiselt feodaalajal kantud talupojarõivaid.¹³

Minu töös on kasutusel ka terminid *autentsus*, *traditsioon* ja *ideoloogia*:

- Autentne, ehtne, täiesti usaldatav; algallikail põhinev.¹⁴
- Autentsuse ehk eheduse mõiste on kaasaegses pärandidiskursuses laialdaselt kasutatav.¹⁵
- Autentsuse või ajastutruuduse teemat käsitleb pikemalt oma artiklis Tiina Kull läbi kolme aspekti, milleks on rahvarõivaste kandmise aeg, piirkondlikud eripärad ning tehnoloogia ja materjal.¹⁶
- Traditsioon, traditsiooniline: pärimus, põlvest põlve (suuliselt) edasiantu; pärandatud komme, teade, käsitus või oskus, traditsioonil põhinev, pärimuslik, tavapärase.¹⁷
- Traditsiooni mõiste on modernistlik konstruktsioon, mis kannab endas ajalist pidevust, põlvest põlve pärandatavat kommet või tava. Sünonüümina on kasutusel ka *pärimus*, millega viidatakse arhailisusele ja rahvaloominguga seonduvale.¹⁸
- Traditsioonilise ja taasloomise koos kasutamise vastuoludest kirjutab Ülle Palumets: *Mõiste eeldab millegi, näiteks elukogemuse või mõne sündmuse, tekstiili seisukohalt tehnika, materjali või mustri, järjepidevat kordumist ajas. „Taasloomine“ jällegi viitab katkestusele ehk siis määratud kordumise puudumisele teatavas ajavahemikus. Selline vastuolo on omane ka traditsioonilise rõiva tänapäevasele valmistamisele.*¹⁹
- Ideoloogia on vaadete süsteem, mis sõnastab väärtustavaid ja normatiivseid väiteid ühiskonnakorra, poliitika, majanduse ja sotsiaalsete olude kohta; ühiskonnas kehtiv ja poliitilist võimu legitimeeriv maailmavaatelistele eelistuste ja tõekspidamiste süsteem.²⁰

Termini „pidulikud stiliseerimata rahvarõivad“ tähendust küsisin 2023. Aasta tantsupeole minevatelt tantsuõpetajatelt ja rõivahalduritelt. Saadud vastused on muutmata kujul lisas 4

¹² Tõnurist, I. 2003: Rahvarõivakandja abiline. Lk 5–7

¹³ Voolmaa, A. 1981. Eesti rahvarõivad. Lk 14

¹⁴ <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=autentne>

¹⁵ Hein, E.-K. 2016. Käsitöömeister kui pärandilooja. TÜ Humanitaarhariduse ja Kunstide valdkond. Bakalaureusetöö

¹⁶ Kull, T. 2022. Studia Vernacula nr 14. Nöobiliistuga särk – rahvarõivas või linnamood.

¹⁷ <http://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=traditsiooniline+&F=M>

¹⁸ Hein, E.-K. 2016. Käsitöömeister kui pärandilooja. TÜ Humanitaarhariduse ja Kunstide valdkond. Bakalaureusetöö

¹⁹ Palumets, Ü. 2016. Ajaloolise ainese käsitlemise suunad ja võimalused traditsioonilise linase särki valmistamise õpetamisel. TÜ VKA. Magistritöö.

²⁰ <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/ideoloogia1>

Magistritöös käsitletav laste **vanusepiir** on senistes allikates jäänud määratlemata, olles pigem mõtteline või teatud sündmusest tulenev (nt leeriealine). Antud töös kehtestan konkreetsema piiri tuginedes laulu- ja tantsupeo protsessis osalejate liigijaotusele. Tütarlapse ja poisi(kese) nimetust kasutan laste puhul kuni 4. klassini ja nimetust neiud, noormehed alates 5. klassist.²¹

Autentse ja traditsioonilise rõiva kandmise aeg

Rahvarõivaste kandmist on tänapäeval rõhutatud kui rituaalset akti, austust meie esivanemate vastu. Muuseumidesse kogutud etnograafilist ainet, kirjalikke allikaid ja erakogude varasalvedest saab aimdust, milliseid pidurõivaid kandsid meie esivanemad. Kurvem lugu on lasterõivastega, mille pidulike variantide kohta pole allikaid võtta. Lapsed said esimese piduliku rõivakostüümi leeriikka jõudes, aga kuidas ta võis käia pidupäeval kodutalust kaugemal, selle kohta on info väga puudulik. Aeg, mil lapsed kooli või linna pääsesid, kujunes välja rahvarõivaste taandumise ja linnamoele ülemineku ajal. Hoolimata püüdest piiritleda rahvarõivaste kandmisaja lõppu kindla daatumiga, saab uurijale selgeks, et talupoegade rõivastus arenes vastavalt materjalide kättesaadavusele ja rahva võimalustele ning üleminek linnamoelisusele oli enamasti järkjärguline. Koos kandmise kadumisega häabusid ka rahvarõivaste valmistamise ja kandmise oskused. Rahvarõivaste kandmine hakkas taanduma 19. sajandi keskpaigast, kui rahamajanduslikud suhted maapiirkonna jõuavad.²²

Senine uurimustöö

Olles enam-vähem saanud selgusele, millise ajaperioodiga määratletakse autentset ehk traditsioonilist rahvarõivast, on teiseks küsimuseks traditsiooniliste rahvarõivaste taaskasutuselevõtmise üleskutsed. Varasemat probleemi avalikkuses toimuva üle on käsitlenud Martin Kimm 1985. a ilmunud artiklite kogumikus „Eesti külaelu arengujooni“²³ (Kimm, 1985: 110–129) ja Ants Viires ajakirjas Akadeemia (1990:1260–1271).

Oma varasemates töödes uurisin 19. sajandi lasterõivastust ning põgusalt 20. sajandi algust. Kuna nimetatud uurimused on tehtud kümmekond aastat tagasi, siis arvestades isiklikku arengut

²¹ <https://2023.laulupidu.ee/xiii-noorte-tantsupidu/>

²² Voolmaa, A. 1981. Eesti rahvarõivad. Eesti Raamat, Tallinn. Lk 16

²³ Viires, A. (toimetaja) 1985. Artiklite kogumikus „Eesti küla arengujooni“ analüüsitakse nähtusi nagu sotsiaalse diferentseerumise järsk süvenemine, talurahva sidemete laienemine ja tihenemine kiirelt kasvavate linnadega, talumajanduse ümberorienteerumine turutoodangule, arvukate maaseltside rajamine ja nende tegevus, koolihariduse levik ning maailmavaate ümberkujunemine. Kimm vaatleb oma artiklis „Rahvarõivaste probleem Eesti avalikkuses 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi algul“ rahvarõivaste avaliku huvisääri tõusmist ja taaselustamisaotlusi nende kadumise perioodil.

ja muutusi ajalooliste allikmaterjalide kättesaadavuse osas (internet, ERMi hoidlate kasutuskord jne), tasub seda perioodi edaspidi taaskord vaadelda. Eelmainitud uurimistööde ja õppimisprotsessi käigus on siiski tekkinud arusaam, et teatud ajaloolised pöördepunktid mõjutasid rõivastust nii valmistamise kui kandmistavade osas ka lastel. Terav kriitilisus minu enda 2012. aastal kirjutatud lõputöö²⁴ praktilise osa laste rahvarõivaste baaslõigetele, mis aastate eest tugines osalt rahvarõivaste valmistamise vähesel praktilikal ning ühe kindla koolkonna õpetajate vaadetel, seisneb selles, et lähenesin lõigetele üheselt tänapäevase lõikelisusega, arvestamata etnograafiliste allikmaterjalide erisust. Siinjuures on eeskujuks Ülle Palumetsa magistr töö (2016) tarbeks lapse särki taasloomise katsetused.

Kasutatav allikmaterjal

Magistr töö kasutatavad allikad kattuvad varasemate rahvarõivauurijate allikatega, kuid keskendun oma töös kitsamalt laste rahvarõivatemaatikale, eesmärgiga luua selles kitsas valdkonnas avatum üldpilt.

Esinemise rõivastusest on varasemalt kirjutatud põhjalikult Reet Piiri (1992), Elle Vunder (1996), Igor Tõnurist (2003), Kersti Loite (2015) jt, kuid laste rahvarõivaste temaatikat on käsitlenud eraldi vaid üksikud autorid: esemeuurijad Marge Loorits, Maaja Kalle ja Ülle Palumets. Marge Loorits uuris seminaritöö raames eesti neidude peapaelu ja pärgi (2006), piirdudes ajalisel 19. sajandiga. Loorits on oma töös kokku kogunud 20. sajandil ilmunud temaatilised allikad. Seminaritöö maht on küll piiratud, kuid kompaktsel materjalikoguna on see väärtuslik just järgmiste allikateni jõudmisel. Maaja Kalle (2012) keskendus oma põhjalikus uurimustöös 19.–20. sajandi vahetuse lasterõivastusele Lääne-Eesti saartel. Autor kaardistas saartelt muuseumidesse kogutud laste riided, tuues välja nende üldkirjeldused, laiemavaatelise kirjelduse iga saare kohta, analüüsisid nii dokumenteeritud kui ka fotomaterjali. N-õ traditsioonilisi rahvarõivaid leidub saartel 20. saj kantuna vähesel määral Muhu saarelt, kuid põhiliselt siiski Kihnust, kus rahvarõivaste kandmise traditsioon katkematuna püsis. Tööst saadud ülevaatest saab selgust Hiiumaa kalevivabriku toodangu ja meritsi saartele toodud rõivakauba mõjudest rõivaste valmistamisel. Ülle Palumets (2016) keskendus oma magistr töö ajalooliste linaste särkide taasloomisele. Lisaks protsessi kirjeldamisele särkide taasloomisel

²⁴ Vaabla, J. 2012. Juurdelõikuse ja rätsepatöö arengust Eestis. Laste rahvarõivaste lõiked ja valmistamisõpetus. TÜ VKA lõputöö

tänapäevaste võimalustega saab tööst ülevaate traditsioonilise linase särgi olemusest, hõlmates sealjuures semiootilist mõtisklust traditsioonist ja taasloomisest. Autori püüdlustest tänapäevaste vahenditega särgi taasloomisel võib tuua paralleele rahvarõivaste taaselustamise problemaatilisusest 20. sajandi vältel. Muutunud on majanduslikud tingimused, alustades algmaterjali hankimisest, töötlemisest, särkide funktsionaalsusest inimfiguuri muutusteni välja. Lapse särkide valmistamisel on silmas peetud ka lapse staatuse muutust võrreldes algmaterjalina kasutatavate muuseumiesemete kasutusfunktsioonidega. Ideoloogilises osas on huvitav jälgida autori mõttemängu sõnapaariga „traditsioonilise taasloomine“. Palumets tugineb omakorda Viirese, Bo Lönnqvisti parafraseerival heietusel, mis tekitab omakorda küsitavuse allikmaterjali vähesuse põhjal üldistava nn tõe loomise osas.

Minu uurimuse üks eesmärkidest tugineb vajadusel tuua nähtavale 20. sajandil toimunud arengute põhjustajad ehk ideoloogilised käsitlused, mida on uurinud Anu Raudsepp (2015), Kadi Aruste (2020), Eero Kruusmaa (2021), keskendudes ühele kindlale perioodile ja teemale. Neis töödes puudub otsene seos laste rahvarõivaste mõjutustega, kuid kuna iseseisvana hakati üldriiklikke koolinoorte pidusid korraldama alles 1962. aastast, siis laulupeo protsessiga kaasnevad arengud ja muutused on paralleelsed täiskasvanute rahvarõivastega. Eero Kruusmaa magistritöö²⁵ keskendub 1934. ja 1939. aasta Eesti Mängudel toimunud, peatudes põhjalikult rahvarõivaste propagandal (2021: 47–53). Autor on kogunud väärtuslikku materjali nii ajakirjandusest kui ka arhiividest, tuues näidetena absurdseid lugusid, mis toimusid kahe sündmuse vahepealsel ajal. Peasjalikult on toimunud poleemikat põhjustanud Eesti Mängudel (edaspidi laulupeo) osalejate rahvarõivad. Näitena tuuakse välja meeste vastuseis neis küsimustes üldse kaasa rääkida, või veel enam, rahvarõivaid selga panna. Autor toob esile kokkuvõtva fakti, et eelkirjeldatud propaganda ajal oli rahvarõivaste osakaal viimasel sõjaeelsel laulupeol muljetavaldavalt suur. Vaadeldes uuritava ajastu fotomaterjali, leiame peol osalejate hulgas ka rahvarõivastes lapsi. 1947. aasta üldlaulupeoelsest partei ja valitsuse poolt korraldatud riiklikust rahvarõivakampaaniast on põhjalikult kirjutanud nii Anu Raudsepp²⁶ kui ka Kadi Aruste²⁷. Raudsepp kirjeldab üksikasjalikult esimese sõjajärgse laulupeo ettevalmistusel toimunud propagandistlikust rahvarõivaste valmistamise kampaaniast, mis oli mõjutatud ajapuudusest

²⁵ Kruusmaa, E. 2021. Eesti Mängud 1934 ja 1939 – rahvuslus, propaganda ja vastukaja. TÜ Humanitaarteaduste ja Kunstide valdkond. Magistritöö

²⁶ Raudsepp, A. 2015. Rahvarõivad ja esimene Eesti nõukogude üldlaulupidu – rahvarõivad ideoloogia küttes. Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat lk 60–75

²⁷ Aruste, Kadi. 2020. 1947. aasta XII üldlaulupeo muusikalised ja üldkorralduslikud ettevalmistustööd. TÜ Humanitaarteaduste ja Kunstide valdkond. Bakalaurusetöö

tehtud otsustega valmistada riiklikult teatud kihelkondlike rõivaste eeskujul rahvarõivad kogu Eesti kollektiividele. Rahvarõivakampania eesmärgiks oli üldlaulupeo populaarsuse tõstmine. Agitatsiooni korras rahvakultuurikollektiivides osalemist seoti omakorda eelproovi päeval ENSV Ülemnõukogu valimiste korraldamisega. Autori põhjalik kajastus Tartus ja Tartumaal ajalehe Postimees veergudel annab hea ülevaate, millise jõulise surve all kogu protsess toimus. Eraldi on välja toodud siin 10 päeva enne peo algust toimunud koosoleku protokollis märkmetest nt lastekooride rõivaste vajadus 561 rahvarõivakomplekti järele. *Vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik* oli sõnum maailmale väljaspool NSVL piire. Plakatitel näeme J. Stalini portreede taustal rõõmsate nägudega rahvarõivastes lapsi, mis oli vormilt rahvusliku printsiibi üliedukas rakendamine. Üheks tolleaegse kampania tänaseni säilinud näiteks on nõukogude plakatikunsti abil rahva mällu söövitatud Mustjala rahvarõivastes neiu (vaata ka Lisa 4). Kadi Aruste (2021) uuris oma töös põhjalikumalt 1947. aasta laulupeo muusikalisi ettevalmistusi, kuid on peatunud põgusalt ka üldkorralduslike ettevalmistustööde käigus rahvarõivatemaatikal. Autor kasutab algallikana noppeid XII Üldlaulupeo Teatajatest nr 6 ja nr 7. Kui Raudsepp kirjeldab põhjalikult määrusi, nende täitmist ja probleeme, siis Aruste esitab kompaktselt olulisema informatiivse teemakäsitle. Näiteks võib tuua Teatajas nr 7 välja toodud nõude rahvarõivaste nn lisade (sukkade, peakatete, jalatsite, vööde ja ehete) kohta, mis tuleb osalejatel endil muretseda. Nende kolme töö põhjal saab olulisemalt selgema pildi kahel minu töös käsitletaval perioodil ühiskonnas toimunud protsessidest rahvarõivaste taaselustamisel.

1. TAGASIVAADDE RAHVARÕIVASTE KANDMISE AEGA. MANNINENI MÄRKMED LASTE RAHVARÕIVASTE KOHTA

Koondan siia peatükki kokku algallikad, mis on kirja pandud 20. sajandil 19. sajandist leitava materjali põhjal, tuginedes Ilmar Mannineni monograafiale „Eesti rahvariiete ajalugu“. See on esimene eestikeelne rahvarõivaste teemat käsitlev suurteos ERMi aastaraamatute sarja III köitena ja on tänaseni rahvarõivaste valmistajatele ammendamatu algallikas. Raamatu koostamisel tugines autor A. O Heikeli ja Hupeli materjalidele ning ERMi kogutud etnograafilistele kirjeldustele. Teos on üles ehitatud esemeliikide kaupa, tuues esile võrdlevaid allikaid teistest maadest sarnaste rõivaesemete ja kombestiku kohta.

Lisaks käsitleb autor varasemaid püüdeid rahvarõivaste elustamisest ja taaskasutusse võtmise poleemikast ajalehtede veergudelt. Näiteks on välja toodud K. A. Hermanni artiklist ajalehest Sakala ja Postimees²⁸: *„Tehtagu nõnda: kampsun kõige pehmemast, peenemast kalevisarnasest Eesti villasest riidest, aluskuub sarnasest iluvärviliste triipudega kangast, särk hästi peenikesest linasest riidest, siis veel helmed ümber kaela, vanad hõbetaalrid ümber kaela üle rinna ja rinna ees ilus sõlg, pärg pääs, valged sukad ja kenad kingad jalas, vaat` kas siis Eesti rahvusline ülikond ei tee neiu ilusaks nagu ingli, veel ilusamaks kui ükski linna või euroopa moodi ülikond seda iganes jõuab“* (1927:11).

Laste ja noorte rõivakandmise kohta on märkmeid juustemoe, peakatete (1927:33–114) ja särkide kirjelduse kohta (1927:133, 135). Peatükis „Naiste juustemood“ mainib Manninen, tuginedes Hupelile, neidudel abiellu astudes juuste lühikeseks lõikamist²⁹. Varasemast perioodist on autor leidnud allikaid just neidude „kaelani rippuvate“ juustega käimisest ja poiste moodi väljanägemisest³⁰. Muhus kandnud tüdrukud 1880. aastate paiku piiratud juukseid, hiljem aga pikki³¹. Jungile tuginedes märgitakse Karksi tüdrukute „kõrvust saati“ juustemoodi, Lõuna-Võrumaalt tüdrukute juuste piiramist, Hargla leeriealiste neidude poisipeaga sarnaseid soenguid³². Autor kirjeldab põhjalikumalt rituaalsest juuste lühikeseks lõikamise kommet abiellumisel ka naabermaades, analüüsides rituaali põhjuseid ja seoseid lähema ning kaugema perioodi vältel³³. Tartu- ja Harjumaa neidud kandsid kahte patsi seotuna ümber pea.³⁴ Selgitust ei

²⁸ Postimees 1886, nr 30

²⁹ Manninen, I. 1927. ERM AR III:14–15

³⁰ Samas:16

³¹ Samas:18

³² Samas:19–20

³³ Samas 21–24

ole, kas nii tehti tööd tehes, et juuksed ei segaks, või ka pühapäeviti. Vormsi neid sidusid palmikud kuklasse punaste ja kollaste lintidega, siidilintide otsad jäeti kuklale rippu.³⁵ Rõngu ja Audru tüdrukud jätsid juuksed kirikusse minnes lahti, töö juures aga olid need kahte patsi punutuna ümber pea seotud.³⁶ Rippuvaid palmikuid kanti 18. saj teises pooles Mandri-Eestis.³⁷ Mihklis kandsid neid juukseid lahtisena.³⁸

Kõige rohke infot neidude ja tüdrukute kohta leiab peakatete ja ehete peatükist. Peakatted olid rahvarõivaste kõige märgilisemaks osaks. Lisaks piirkondlikele ja aastaegade erisustele peitus neis kandja sotsiaalne staatus. Pruudi ja naise peakatted erinesid enamikes piirkondades neidude ja laste omadest. Kohati erinesid peakatted tüübiti ka ajaliselt. Enamasti käisid neidud palja peaga³⁹, Hupeli kirjelduste järgi oli erandiks vaid Harjumaa pühapäevavarõivais neiu pühapäevavarõivais.⁴⁰ Neid ehtisid piirkonniti pead pärjaga või kandsid praktilisel kaalutlusel peapaela või peanööri, talviti kanti rätikut või mütsi.

Saaremaa neidud kandsid Mustjala kihelkonnas 1,5 cm laiust valget vöö moodi kootud (korjatud) peapaela, mille keskosa erivärvi *südamekirjadega*. See kinnitati kukla tagant haagi või nõõbiga, või kanti seda ringiks kokku õmmelduna, otsad kukla taga rippumas.⁴¹

Halliste ja Karksi kandi *pealõng e peanöör* oli õhuke värviline nõör või punutis, mis seoti pea ümber ja sõlmiti kukla taha. Rõngu *peanöör* oli umbes sõrmelaiune kootud nagu vöö, pikkus selline, et sai kukla taga kinni siduda. Tarvastu-Paistu *pealõng* on paelajagu kitsas, kootud vöö moodi tumesinistest, punastest ja rohelistest villastest lõngadest, kuklas kokku köidetud, taga ripub suur tutt. Tuti ja paela vahel vaskspiraalid ehk vaselised. Hupeli märkmete põhjal kandnud Viljandi kandi neidud peas tutte. Lõuna-Eestist on ülestähendusi punase villase paela ja tuttide kandmise kohta.⁴² Varasemal ajal kantud Lõuna-Eesti ja Liivimaa aladel sarnast peaehet nagu Paistu *pealõng*.⁴³

Harilik pärg valmistati kas kahe- või kolmekordsest riidest või papist, varasemalt laastust või puukoorest kokku keeratud kogu ringi osas ühelaiusest võrust, mis kaeti punase kangaga ja kaunistati litrite või vaskorakestega. Esines ka kardpärjasid. Pidulikul puhul kinnitati pärjale

³⁴: Manninen, I.1927. ERM AR III:24

³⁵ Samas:27

³⁶ Samas:29

³⁷ Samas:30

³⁸ Samas:31

³⁹ Samas:34

⁴⁰ Samas:36

⁴¹ Samas:36

⁴² Samas:37

⁴³ Samas:39

sabadeks mitmevärvilisi siidipaelu. Pärja laius oli piirkonniti erinevad. Näiteks Pilistveres ja Põltsamaal kahe sõrme laiused, Järvamaal kolme sõrme laiused ja Harjumaal nelja sõrme või terve kämbla laiused. Hupeli andmetel oli põhjapoolsete alade pärjad laiema, lõunapoolsete omad kitsamad.⁴⁴ Näiteks on ühe kämbla laiune pärg Põltsamaa Eval (joonis 1).

Joonis 1 Trükipilt Eva Põltsamaalt, u 1830. a.
Pezold'i joonistus, trükk F. Schlater
(VM VM 4607 F 963)

Haruldasemad pärjavormid vanemast ajast on tagant kitsamad. Pärja kanti üle maa lahtiste juuste peal, selle ajani kui kadus lahtiste juuste mood. Pärja kanti nagu krooni sirgelt pealae peal (mitte pähe surutuna ega kuklas).

Põhja-Eesti pärgade katteriideks kasutati lillelist siidi. Harju-Jaanis ja Kadrinas kanti kõrvadega pärgasid, mille meelekohtadele oli jäetud pärjalaiused ettepoole hoidvad nn kõrvad. Kõrvadega pärjad oli ilma sabadeta.⁴⁵

⁴⁴ Manninen, I.1927. ERM AR III:39

⁴⁵ Samas:40–41

Hiiumaal kandsid neid vanemal ajal eest kõrgemaid, tagant madalamaid ja pealt kaetud pärgi, mida nimetati *penik*, *pennik* v *vähe-seppel*.⁴⁶

Pott- ja kabimütsi kandsid nii naised kui neid, kuid neidude müts oli äärepitsi e *treemlita*.⁴⁷

Meeste peakatete peatükis on märkmed meeste poolt mahajäetud peakatete lastele „pärandamisest“, näiteks Muhus kandnud vaid lapsed murumütsi.⁴⁸

Muude rõivaesemete kohta on Manninen kirja pannud vaid üksikud märkmeid, näiteks neidude särgiväel käimise kohta. Mõisas särgiväel käimisest on märkmeid Muhust. Vigalast mainitakse, et tüdrukud heina niites seelikud seljast heitnud ja võõtatud särgiväel käinud.⁴⁹ Neidude särgi rinnalõhed olid lühemad kui naistel.⁵⁰

Rohkem ülestähendusi Mannineni uurimustöös laste ja noorte rõivastuse käsitletud teoses ei ole. Järgmised uurijad, etnograafid ja etnoloogid on tuginenud Manninenile. Omapoolsed täiendused on nii Kurrikul, Mooril kui ka Voolmaal, käsitlevad neid eraldi järgnevatel peatükkides.

⁴⁶ Manninen, I.1927. ERM AR III: 41–42

⁴⁷ Samas:90

⁴⁸ Samas:124

⁴⁹ Samas:136

⁵⁰ Samas:139

2. RAHVARÕIVAVALDKONNA ARENG XX SAJANDI ALGUSEST KUNI II MAAILMASÕJANI

Selles peatükis annan ülevaate 20. sajandil toimunud rahvarõivaste arengust ja muutustest ning toon välja olulisemad mõjutajad. Esimeses alapeatükis vaatlen perioodi sajandi algusest iseseisva rahvusriigi tekkimiseni, teises Eesti Vabariigi aega aastatel 1918–1940. Toon välja igast perioodist ideoloogilised vaated, mis muutsid majandust, mõjutades omakorda haridust ja kultuuri. Vaatlen rahvarõivateemalist poleemikat, käsitlen muutuste suunajatena perioodi jooksul ilmunud raamatuid jm trükiseid ning ajakirjandust. Minu uurimisobjektiks on laste rahvarõivad esinemisrõivana, mistõttu kajastan käsitletava ajajärgu üldlaulu- ja tantsupidude eripärasid, rahvarõivaste laiemat temaatikat ning seejärel kitsamas vaates laste riietusega toimunut.

2.1. XX sajandi algus

19. sajandi lõpu venestamispoliitika vastukaaluks oli rahvusliku liikumise seltside eestvedajate aktiivne agiteerimistöö koguda ja jäädvustada talurahva kultuuripärandit, rõhutamaks selle abil rahvusliku identiteeti. Uue sajandi alguseks oli huvi traditsioonilise rahvarõiva kandmise vastu jõudnud täielikku madalseisu (Teras 2015: 48). Rahvarõivaste taaselustamise temaatika tõsis päevakorraks enamasti laulupidude ajaks ja sedagi vaid kitsastes huvigruppides. 20. sajandi alguseks oli rahvarõivaste igapäevane järjepidev kandmine suuremal osal Mandri-Eestist jäänud mälestuseks ammustest aegadest. Kergete ja mugavate linnarõivastega harjunule tundusid arhailised rõivakostüümid ebamugavad ja pentsikud, samuti ei kõnetanud enam kandjat selle märgilisus.

Põhjamaade eeskujul alanud vanavara kogumine viis rahvusmuuseumi asutamiseni 1909. aastal ja sellega pandi alus talupojakultuuri süstematiseeritud teaduslikule uurimistööle. Sajandi esimene laulupidu toimus 1910. aastal, kus esmakordselt Eesti laulupidude ajaloos osalesid ka mõned lastekoorid. Iseseisva Eesti Vabariigi moodustamisega muutus üldine majanduslik olukord. Turvaliseks muutuv elukeskkond ja koolikohustusega kaasnev hariduse kättesaadavus loid soodsad tingimused süstematiseeritud kultuuritööle. Eestikeelse trükikirjanduse kättesaadavus, laienenud õppimisvõimalused käsitöö- ja kunstivaldkonnas andsid võimaluse taaselustada rahvarõivapärandit ja luua moekohaseid rahvarõivaid. Mõlema suuna eesmärgiks oli iseseisva rahvusriigi sümboolika nähtavaks toomine.

19. sajandi teisel poolel alanud moderniseerimisega kaasnenud muutused elulaadis ja väärtushinnangutes mõjutasid ka kantavat rõivastust. Maarahva liikumisvabadusega sai selgeks, et linnarahvast erinev väljanägemine põhjustab alaväärsustunnet, millega kaasnes pärimuslike kostüümide kirstunurka peitmine ja järk-järguline üleminek linnamoeliste rõivastele. Tekstiilitööstuse ja kaubanduse arenguga laienes ostukanga jm materjalide kättesaadavus, kodukootud kanga osakaal vähenes. Leerirõivastena võeti kasutusele linnamoeline kleit või kostüüm, mis koosnes kehasse töödeldud kõrge kaelusega ja puhvis õlgadega jakist ning kellukesekujulisest seelikust (Värv, E. 2018: 28). Muutused toimusid aegapidi, seisusliku väljanägemise erisused tänavapildis jäid piirkonniti püsima veel 20. sajandi esimeseks kümnendiks, kohati isegi kauemaks. Rahvarõivad olid aktiivselt kasutuses vaid Setumaal, (väike)saartel ja kohati Läänemaal. Neis paigus, kus etnograafilised rõivad linnamoeliste vastu vahetatud said, olid rahvarõivad niivõrd põlatud, et kõlbasid kasutada vaid näitelaval või mardisandikostüümiks (Eisenschmidt, 1914:88; Kimm, 1985:122). Ometi leidis rahvusliikumise aktivistidel sihikindlust vana talupoja rõivapärandit ülistades õhutada neid uuesti välja tooma, kasutamaks laulupidudel ainuõige piduliku esinemiskostüümina.

Sajandi esimene üldlaulupidu toimus 1910. aastal Tallinnas. Peost on jäädvustatud üldplaanilisi fotosid ja märkmeid, kuid lastekooride osalust allikatest ei ole võimalik tuvastada. Täiskasvanute rõivastuse kohta leiab märkmeid Reet Piiri artiklist⁵¹, kus autor toob välja rahvarõivaste kandmise oskamatus ja edasiarendamise püüdlused.

Algas rahvarõiva kujundamine rahvuslikuks, eestlust demonstreerivaks märgiks (Pupart 2011: 11), kus oluliseks muutus mugavus, lihtsus ja kättesaadavus. Eestikeelsete käsitööalaste trükiväljaannete Linda⁵² ja Käsitööleht⁵³ veergudel kutsuti kasutama esiemade kaunite rõivaste mustreid moodsalt ja uuenduslikult, nt muistseid vöökirju põrandariidesse kootuna või tikkima pluusidele, nimetades seda „eesti laadi käsitööks“ (Teras, 2015). Käsitöölehest leiab rahvakunsti põlastamise vastu manitsevaid artikleid, kutsudes meie rahvakunsti demonstreerima ja säilitama.⁵⁴

Rahvaluuleuurijad eesotsas Jakob Hurdaga algatasid 1880. aastal ka esemelise vanavara kogumise, eesmärgiga talletada möödanikku kuuluvad rahvakultuurinähtused arhiividesse, et varustada rahvast rahvusliku ja kultuurilise järjepidevuse ning identiteediga (Kuutma, 1998).

⁵¹ Piiri, R. 1992. Rahvarõivas esinemisrõivana. ERM AR XXXIX:118

⁵² Ajakiri Linda ilmus aastatel 1886–1905

⁵³ Kuukiri Käsitöö ilmus aastatel 1906–1927

⁵⁴ 1932. Eesti rahvariided rahvuslikkude piduriitena. Käsitööleht 7/8

Tuginedes Viirese artiklile⁵⁵, sai rahvarõivaste teaduslik uurimine alguse Heikelist, seda jätkasid Manninen ja hiljem Kurrik. Kogumise rõhk oli üksikesemetel, vähem keskenduti esemete kandmise, valmistamise ja saamise lugudele. Varasem kirjalik materjal rahvarõivaste kohta oli väga lünklik. Eesti Rahva Muuseumi asutamisega 1909. aastal algas põhjalikum ja süstematiseeritud uurimistöö, mis hõlmas lisaks esemete kogumisele ja üles joonistamisele ka talurahva eluolu kirjeldusi ning esemete ülespildistamist. Suurte ja kohmakate fotoaparaatidega rändfotograafid käisid mööda maad juba 19. sajandil. 1860. aastatel alanud Eesti maarahva fotograafiline jäädvustamine hoogustus sajandi viimasel kümnendil, jätkudes uuel sajandil tänu fototehnika odavnemisele, päevapiltide valmistamise ehk fotograafia kui käsitöö kättesaadavamaks muutumisele ning liikumisvõimaluste laienemisele raudteel. Jätkuvalt rõhutati vajadust jäädvustada kohaliku talupojakultuuri ja kombeid ning kaduvaid rahvarõivaid loomulikus keskkonnas. Süstematiseeritud fotoseerijateni kulus veel aega, esimestest kümnenditest fotograafia ajastu alguses on säilinud vaid üksikud ülesvõtted.

Mitmetest rändfotograafidest said sajandivahetusel paiksed ateljeepiltnikud, kelle hinnaline teenus oli esialgu kättesaadav vaid jõukamale rahvale, kuid leidis ka piltnikke, kes talurahvast tasuta pildistasid. Üks neist oli Heinrich Tiidermann, kes Soome etnograaf Heikeli õhutusel alustas 1901. aastal oma studios rahvariides eestlaste pildistamisega, tehes aupakliku üleskutse ajalehes Postimees⁵⁶: „*Soovida oleks, et igast Eesti- ja Liivimaa kihelkonnast üks meeste- ja teine naesterahvas riietes ilmuks ja võimalikult ka vanad inimesed, seega jääks ühes riietega ka Eesti rahvast näolaad alale.*” (Liibek, 2009:13–14, 2018:18). Fotodest on kokku pandud album „Estonica“.⁵⁷ 44st ateljeefotost on umbes pooled rahvarõivakostüümides neidudest ja noormeestest (näited joonis 2–3). Tiidermanni varasemad, eelmisest sajandist pärinevad ülesvõtted laulupidudel ja maarahvast, pärinevad suurem osa Põhja-Eestist. Aastatel 1888–1896 pidas Tiidermann Peningi koolis õpetajaametit, pildistades sealset kooli- ja külaelu. Neil jäädvustustel on lapsed riietatud pigem linnamoelistesse rõivastesse.

⁵⁵ Viires, A. 1990. Eesti rahvarõivaste uurimise tulemusi ja probleeme. Akadeemia 6: 1260–1270

⁵⁶ Postimees 6. aug 1901. nr 174: 2

⁵⁷ „Estonica“ AM 13741:342

Joonis 2. Kolm neitut Tallinna ümbrusest. (EAM, F 11684 (II):265)

Joonis 3. Noormees tüüpilises 19. saj keskpaiga rõivastuses. (TLM Fn 9292:31)

Fotograafia populaarsus kasvas kiiresti tänu fototehnika odavnemisele ja eestikeelsete õpetuste ilmumisele. Pea igas linnas tegutses fotoateljee, väljas käidi laatadel ja suurematel sündmustel. ERMi korraldatud pildikogumisvõistlused hoogustasid päevapiltnike oma tehtut jagama. Dokumenteeritud süsteemne eesti taluelu ja maarahva pildistamine sai alguse 20. sajandiga, etnograafilised fotoseeriad maarahva elust pärinevad Johannes Pääsukeselt, vendadelt Parikastelt, Karl Akelilt, Jaan Rietilt jt⁵⁸ (vt Lisa 2).

Säilinud materjali uurides tõdesin, et suurem osa läbitöötatud fotodest on täiskasvanutest. Lisaks päevapiltnike talurahva eluolu ülespildistamisele maapiirkondades jätkus ja laienes ateljeede ning stuudiote töö. Fotovaramus leidub väärtuslikke jäädvustusi, kus autor ja kindel ajajärk on teadmata. Näiteks joonisel 4 on pildistamise ajaks dateeritud aasta 1916, kuid kes ja mis asjaoludel tüdrukut pildistas, on teadmata. Uurijale teevad ülesvõtte väärtuslikuks tütarlapse seljas olevad rahvarõivad, kus on näha ajastu trendi siduda väikestele tüdrukutele ette põll.

⁵⁸ Liibek, Tõnis. Sähka, Merilis. 2009. *Estonica*. Heinrich Tiidermanni fotoalbum. Eesti. Ajaloomuseum. Varrak, Tallinn. Lk 29

Joonisel 4 on Otepää fotoateljees ülesvõetud neiu, kes kannab kuklas pärga ja seljas setuainelist särki. Uurides fotot lähemalt, on näha kokkumurdevoltidega põlle ja rippuvate otste ning uhke sõlmega vööd puusal. Analüüsiva järeldusena võib väita, et vähemalt need osised on selga seatud vaid pildistamise tarbeks.

Joonis 3. *Rahvariietes tüdruk u 1916. a. Studiofoto (ERA 1627.1.118.18)*

Joonis 4. *Neiu rahvariietes. 1910. a. Foto: Zopp, Gustav. (ERM Fk 426:3)*

Eesti fotopärandit uurinud Tõnis Liibek analüüsib sajandivahetuse fotodelt nähtava materjali lavastuslikku poolt, tuues välja asjaolu, et Tiidermanni jt ateljeefotodel võib märgata oskamatult kokku pandud rahvarõivakomplekte. Seda põhjusel, et pildistamise ajaks oli rahvarõivaste kandmine hääbunud olnud juba põlvkonna jagu aega. Samuti soovib ta kriitiliselt suhtuda pildiallkirjadesse, mis võisid olla kirjutatud aastaid hiljem pärast pildistamist, mistõttu võib esineda eksimusi nii aastaarvudes kui kohamääratlustes. (Liibek, 2010: 46) Sellist

kompositsiooni tarbeks ilustamist fotograafi esteetilise maitse järgi on näha ka teiste toleaegete päevapiltnike juures. Lisas 2 on esitatud näited Jaan Rieti fotokogust.

Sajandi teisel kümnendil asus Eesti Rahva Muuseumi tellimusel talurahva elulaadi pildistama päevapiltnik ja filmimees Johannes Pääsuke. 1913. aastal rändas Pääsuke koos abilisega Põhja-Eestist Muhu- ja Saaremaale, jäädvustades sel teekonnal üle 300 ülesvõtte⁵⁹, millele lisandusid aasta jooksul ülesvõtted pea kogu Eestist. Vaadeldes hilisemate fotograafide (Pääsuke, Kalamees, Riet jt) ülesvõtteid, viitab Liibek teatud sarnasusele, kuidas läbi kümnendite pildistatud koduhoovides poseerivad talupered on pildistamise ajaks välja toonud töö- ja tarbeesemed, koduloomad ning pannud selga pühapäeva- ehk rahvariided, milliseid igapäevaselt enam ei kantud. (Liibek, 2018:20) Pääsukese fotosid lähemalt uurides on näha külatänavatel või taluhoovides poseerivate uhketes rahvarõivastes naiste kõrval linnamoelistes rõivastes mehi ja lapsi. Joonisel 6 on väikese tüdruku seljas olevad rõivad linnamoelised, valge, trakside ja satsiga põlle alt paistab krookvarrukatega ja allääres satsiga kleidike. Kas naised hoidsid konservatiivselt igapäevarõivastuses kinni vanast traditsioonilisest rõivastumislaidist või olid need kaunid rõivad selga pandud vaid fotograafide poseerimiseks, seda me enam küsida ei saa.

Joonis 5. Perekond Soonda külast Muhumaal. 1913. Foto:Pääsuke (ERM fk 214:169)

⁵⁹ Kaelep, K. 2003. Johannes Pääsukese elukäigust ja koostööst Eesti Rahva Muuseumiga. Rmt Johannes Pääsuke. Mees kahe kaameraga. Eesti Rahva Muuseum. Tartu.

Teadaolevalt suhtusid eri põlvkonnad uutesse rõivamoodidesse erinevalt. Nii nagu Mari Raamot jt oma mälestustes kirjeldanud on, käisid nooremad inimesed linnamoeliste riietega vaid linnas, sest teatud külakogukondlike normide järgi võisid moodsate riiete kandjad maal põlu alla sattuda (Vaabla, 2011). Piirkonniti oli see aga hoopis vastupidiselt, kui vanemad oma lastele parema positsiooni kättevõitlemise toetuseks moekohased rõivad hankisid, vahetades ka ise vanamoodsad talurahvariided moekohaste vastu.

Käsitleval perioodil jääb veel oodata esimese eestikeelse rahvarõivapärimust tutvustava kirjanduse ilmumist. Seega on vaadeldava perioodi uurimisallikateks vaid fotod. Päevapiltnike jäädvustusi rahvarõivastes tütarlastest ja neidudest lähemalt vaadates on näha sarnasusi täiskasvanute kostüümidega. Neiu pärja kandmine kuklas, vöö ilustuseks sidumine ja otste pikalt alla rippu jätmine, on elemendid, mille osas rahvarõivaste kandmise ajal konservatiivsust üles näidati. Pärj kroonina otse peas, vöö ümber piha seotuna toetamas taljet nii tööd tehes kui pidulikul hetkel, olid minetanud funktsionaalsuse. Tüdrukute põllekandmise traditsioon oli kujunenud välja 19. sajandi lõpus, ilmselt praktilistel kaalutlustel seeliku või kleidi puhtana hoidmiseks. Varasemal ajal käisid lapsed särgiväel. Seelik, põll ja tanu olid naise rõivaesemed. Vaadates rahvarõivast esinemisrõivana, on näha, kuidas järjepidev oskus rahvarõivaid kanda, on kadunud (joonis 6).

Joonis 6. *Viljandi Eesti Kooli ja Haridusseltsi keskkooli õpilased. Salme Rohbergi rühm rahvariietes. 1916. Foto: J. Riet. (EFA.215.3.8475)*

2.2. Eesti Vabariigi iseseisvuse periood

Iseseisva Eesti riigi loomise eesmärgiks oli oma kultuuri säilitamine, vabanemaks venestamise ja saksastamise ohust. Põhjalikud ümberkorraldused hariduses, kultuuris ja majanduses olid pikaajalised, kuid järjepidevad. Kultuuri rahastati otse riigieelarvest, 1925. aastal loodi Eesti Kultuurkapital, kehtestati koolikohustus, mille üks osa oli käsitööõpe. 1927. aastal asutati Eesti Kodutööstuse Arendamise Keskselts. Loodi Riiklik Propaganda Talitus eesmärgiga toetada kultuuri- ja sporditegevust. Esimene rahvusriigi laulupidu toimus 1923. aastal ja sellest alates otsustati laulupidusid hakata korraldama regulaarselt iga viie aasta tagant. 1934. aastal korraldatud I Eesti Mängude raames demonstreeriti maailmale esmakordselt kaunites rahvarõivastes esinejaid ja seda loetakse tantsupidude ajastu alguseks. Sel perioodil lülitati kooli õppekavadesse ühe kehalise kasvatuse vormina tantsuline liikumine. II Eesti Mängudel 1939. aastal oli rahvatantsuprogramm juba omaette etenduse osa. 1937. aastal loodi Rahvarõivaste Komitee, kelle nõudmisel kasutati 1939. aasta peol nn etnokorrektseid esinemiskostüüme⁶⁰.

Sajandi alguses hoogustunud *eesti laadi* käsitöö propageerimine ja välismaiste muustrilehtede kättesaadavus olid minetanud etnograafiliste talupojarõivaste valmistamise. Ajakirjades Eesti Naine⁶¹ ja Käsitööleht⁶² publitseeriti sõnavõtte soovitustega kanda rahvarõivaid isamaalistel pidustustel. Rahvarõivaste küsimustes kujunes vaadeldaval ajajärgul välja kolm suunda: 1) uus eesti rahvusriie; 2) stiliseeritud rahvarõivas; 3) etnograafilise rahvarõiva jäljendamine (Piiri, 1992:118). Esimese suuna pooldaja Kodukäsitöö ja naiskutsehariduse eestvedaja Anni Varma tuli välja jõuliselt väitega, et rahvarõivad sellisel kujul, nagu neid 19. sajandil kantud, kuuluvad minevikku. Varma seisukoht oli, et rahvarõivas peab arenema vastavalt üldisele arengule ning muutuma õhulisemaks ja kergemaks koos tantsitavate tantsude arenguga (Varma, 1938, 1:14–15). Riigi Kunsttööstuskooli suunaks oli kasutada rahvusliku ornamentikat ajakohasel kujul. Etnograafilise rahvarõiva kopeerimise vastaspool põlastas eelmisel sajandil kantut, nimetades seda halvustavalt „pastlakultuuriks“.

Etnograafilise rahvarõiva suuna pooldaja kunstnik Ants Laikmaa kirjutas 1928. aasta Päevalehes: „*Rahvariie on stiil – rahva tarbe ja maitse järele pika aja jooksul kindlalt väljakujunenud stiil [...] Seda – nii väljakujunenud rahvariie peab oma originaalsuses austama*

⁶⁰ Kruusmaa, E. 2021. Eesti Mängud 1934 ja 1939 – rahvuslus, propaganda ja vastukaja. TÜ Humanitaarteaduste ja Kunstide valdkond. Magistritöö

⁶¹ Eesti Naine 1924, 2, 8–9; Eesti Naine 1928, 5, 114

⁶² Käsitööleht 1923, 6, 81

*ja hoidma puhta, sest ta on ajalugu, on dokument, mida iga vōhik oma oskamatuse ja maitsetusega ei tohi narrida!*⁶³.

1922. aastal Eesti Rahva Muuseumit juhtima asunud Ilmari Mannineni eesmärgiks oli talupojakultuuri algupära ja ajaloolise arengu kogumine ning talletamine, valides isikliku uurimissuuna rõhuasetusega rahvarõivastel. 1923. aasta Päevalehe artiklis⁶⁴ manitses ta pärandi liigse ilustamise teemadel, rõhutades piiride hoidmise vajalikkust ajaloolise usutavuse säilitamiseks, kuid lubades siiski ka mõõdukat moderniseerimist. 1926. aasta kirjutas Manninen Eesti Naise⁶⁵ veergudel vanade rahvarõivaste ilust ja selle ülistamisest rahvalauludes, kritiseerides varasemaid etnograafilist rõivast halvustavaid arvustusi. 1927. aastal ilmus Mannineni sulest lugejate ette esimene eestikeelne teaduspõhine rahvarõivaste kogumik „Eesti rahvariiete ajalugu“. Manninen tugines oma töös eelkäijate (Hupel, Heikel jt) töödele, tuues välja võrdlevaid jooni teiste rahvaste riietest ning sarnasusi rõivaste arenguloos.

1920. aastate ideoloogilised vaated olid suunatud rahvusluse suunas, tõestamaks iseseisva riigi vajadust, püüdes rõhutada rahvusromantikat kogu kultuuri- ja kunstimaastikul. Rahvarõivastes lapsi ja neide kasutati vastuvõttudel ja esindusüritustel (joonis 7–8).

Joonis 7. Mees kahe rahvarõivais tüdrukuga Õisu mõisa pargis poseerimas 1931.a
(ERA.1278.1.311.19.3)

Joonis 8. Rahvarõivais tüdrukud Rootsi kuningas Gustav V-le lilli üle andmas 1929. a. Foto K. Akel
(EFA.10.4.4833)

⁶³ Päevaleht 26.06.1928, nr 170

⁶⁴ PL, 1923: 8.08

⁶⁵ Manninen, I. 1926. Kas on eesti rahvariie ilus? Eesti Naine 7-8:173–175

Sellel ajajärgul hakati publitseerima hulgaliselt eestikeelseid kodu- ja käsitööajakirju (aastast 1924 Eesti Naine, 1927 Taluperenaine, 1938 Kodutööstus jt), mis kajastasid suuremal või vähemal määral muude teemade kõrval ka rahvarõivaid.

Pärast I maailmasõda vallutas maailma moepildi kitsas poisilik siluett, puusajoonele viidud vöökoht ja seelik veidi allapoole põlve. Seda moejoont järgisid ka uuendusliku rahvarõiva „eesti kostüümi“ kujundajad. 1920. aastate alguses ilmus rahvarõivapilti pikk puusadeni ulatuv särk, mis oli ajendatud Põhja-Eesti käistest ja selle juurde kantav kitsas triibuline seelik ning peas kirivöö „pärg“. See moodne kostüüm jäi etnograafiliste rahvarõivaste kõrvale veel paarikümneks aastaks. (vt joonis 9–10) Vaadates 1920–1930ndate aastate alguse üldpidude fotosid, näeme kõrvuti etnograafilisi rahvarõivaid ja moodsatel „eesti kostüümides“ esinejaid. (vt Lisa 2)

Joonis 9. *Neiu stiliseeritud rahvarõivastes u 20. sajandi I pooles (HM F 1659:10 Ff)*

Joonis 10. *u 1930. Foto: J. Ecbaum, Tartu (erakogu)*

Ajakirjas Taluperenaine jagati kõrvuti nõuandeid etnograafiliste rahvarõivaste valmistamiseks ja rahvusmustritel põhinevate kostüümide mustrijooniseid ja lõikeid.⁶⁶ 1928. aasta laulupeo eel kirjutas Helene Mugasto⁶⁷: „Juba ammugi on toonitatud eesti rahvariiete kaunidust ja iludust, on märgitud tema omapära ja ühtlasi ka rahvapära. [...] võtame vaatlusesemeiks eesti rahvariided,

⁶⁶ Taluperenaine 1928 nr 4, 5, 6

⁶⁷ Mugasto, H. 1928. Märkmeid rahvariieetest. Taluperenaine nr 4: 157

milliseid võiks kanda ka rahvuslikkudel pidudel ja muil üksikjuhtudel. Rohkeid etteheiteid on tehtud n.n. „pastlakultuuri“ edustajaile, et need oma rahvariiete tarvitamiselevõtuga tahavad meid eraldada Euroopast ja propageerida nagu mingit „metsmehelikkust“. Kuivõrd need etteheited põhjendatud ja kelle kohta nad käivad, on praegusel juhul kõrvaline küsimus, tõsiasjaks jääb, et meie oma rahvariie võime kanda teatavatel kordadel, et see, mis oli eelmistel põlvvedel igapäevaseks rüüks, võib saada nüüd pühapäeva ehteks, riietuseks suursündmuste puhul.“ Samas ajakirjas⁶⁸ pakutakse välja ka „moderniseeritud rahvariideid“: „Läheneb IX ülemaaline laulupidu ja sel puhul teeks nii mõnigi pereema ja peretiitar endale mõne ülikonna rahvuslikus vaimus. See ei tarvitse aga olla puht rahvariie, mis ikkagi osutub ainult nii öelda paraadiülikonnaks, mida ainult üksikuil juhtudel saab selga panna ja mis suurema aja tarvitamata seisab. Allmärkus: Lauljad laulupidul peaksid siiski esinema puht rahvariides, kui nad üldse neis esinevad.“

Eesmärgiga EV 10. aasta juubeliks korraldataval 1928. a üldlaulupeol osalejatele anda juhised traditsioone järgivate rahvarõivaste kandmiseks, algas aktiivne koostöö ERMi ja 1927. aastal asutatud Eesti Kodutööstuse Arendamise Keskseksiga (edaspidi Keskseks). Keskseksi II toimetistes kirjutas Elvi Laur vajadusest tekitada ERMi juurde umbes kümnest komplektist koosneva laenukogu loomisest, et tegijad saaksid juhendada etnograafilistest allikmaterjalidest, vältimaks eksimusi rahvarõivaste valmistamisel. (Laur, 1932:34) 1927. aastal loodi veel teisigi organisatsioone, kes aitaksid valmistada kvaliteetseid rahvarõivaid ning koolitada valmistajaid (nt OÜ Kodukäsitöö, Tallinna Linna Naiskutsekool).

Mannineni lahkumise järgselt 1928. aasta lõpus jätkas rahvarõivaste põhjaliku uurimisega Helmi Kurrik, kelle sulest ilmus rida artikleid ning 1938. aastal põhjalik käsiraamat „Eesti rahvarõivad“. Raamatusse komplekteeriti muuseumis etnograafiliste esemete põhjal 104 naiste ja 30 meeste kihelkondlikku ülikonda. Mõningaid soovitusi jagatakse ka neidude rõivastuse osas. Eessõnas soovitab teose autor materjali kasutada nii vana rahvarõiva kopeerimiseks kui ka selle moderniseerimiseks. (Kurrik, 1938:VII) Erilist väärtust loob raamatus põhjalik valmistamistehnikate peatükk⁶⁹.

1930. aastate keskel sai alguse rahvuslikku ideoloogia riigipoolne toetus. 1934. aasta tantsupeoks oli ERMis valmis saanud rahvarõivaste püsinäitus. Koostöös ajakirjaga Taluperenaine moodustati toimkond, keda volitati juhendama rahvarõivaste valmistamist. (Piiri

⁶⁸ 1928. Moderniseeritud rahvariided. Taluperenaine nr 4:155

⁶⁹ Kurrik, H. 1938. Eesti rahvarõivad. Lk 1–20

1992:120). Järgmise, 1938. aasta üldlaulupeo ettevalmistavaks loosungiks sai „Kõik rahvarõivaisse Eesti Vabariigi 20. juubelilaulupeoks“. 1937. aastal loodi valitsuse tasemel Rahvarõiva Komitee, ERMi juures hakkas tegutsema Rahvarõivaste Nõuande Büroo eesmärgiga korraldada koolitusi ja vastata küsimustele nii kohapeal kui ka kirja teel. Selle töö tulemusena oli võetud kaks suunda, üks autentsete rahvarõivaste säilitamise suund, mille tegevust koordineeris ERM ja teine rahvusliku laadi moekate rõivaste valmistamise suund käsitöökoolitustel ja kodumajanduskoolides.

1938. aastast ilmuma hakanud ajakirja Kodutööstus mitmes numbris käsitleb toleaeagne käsitöönduse eestvedaja, Anni Varma, rahvarõivaste valmistamise teemat. Varma tuli välja jõulise väitega, et rahvarõivad sellisel kujul, nagu neid 19. sajandil kantud, kuuluvad minevikku. Varma oli jätkuvalt seisukohal, et rahvarõivas peab arenema vastavalt üldisele arengule. Kirstudesse ja muuseumidesse surutud rahvarõiva puhul võeti sajandivahetusel kasutusele peentikand ja vabrikupitside kasutamine. Samas rõhutas Varma esiemade peene käsitöö õpetamise vajalikkust ja muuseumiesemete põhjal kopeeritud rõivaste kandmise vajalikkust vanade rahvakommete ja vaimsete kultuurisaavutuste demonstreerimise ilmetamisel. Rahvatantsijatel soovitas Varma koos kergemate ja õhulisemate tantsude tulekuga kasutada peenelt ja väljatöötatult stiliseeritud rõivaste kandmist (Varma, 1938, 1:14–15).

Vabariigi edenedes valmisid põhjalikud juhendmaterjalid, eraldi keskenduti ka laste rõivastuse küsimustele. Naiskutsekoolides asuti õpetama põhjalikku käsitööd, mille üks osa oli rahvarõivaste valmistamine. Valminud töid esitleti näitustel, neist kirjutati ajakirjades.

Järgnev ülevaade tutvustab eelpoolkäsitletud perioodil ilmunud publitseeritud materjali, mis kajastab laste rahvarõivaste valmistamiseks antavaid soovitusi. Mannineni⁷⁰ märkmed on välja toodud eelmises peatükis.

Kümmekond aastat hiljem ERMis välja antud teise mahuka väljaande koostaja, Helmi Kurrik, tugines üldistes soovitustes Manninenile, kuid ülesehituslikult ülikondade komplekteerimisel on välja toodud ka konkreetsemaid soovitusi. Laste ja noorte rõivaste illustratsioonid on koondvaatena Lisas1. Toon välja Kurriku soovitused, millistest osadest laste ja noorte kostüümid koosnevad:

- Saaremaa Kärla tütarlapseülikond koosneb seelikust, särgist, põllest, taskust, siidirätikust ja tuttmütsist (Kurrik 1938: 45–46);

⁷⁰ Manninen, I. 1927. Eesti rahvariiete ajalugu. Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat III

- Mustjala kostüümi juures on tüdruku kirivöötehnikas lahtiste juuste peal kantud peapaela kirjeldus (Kurrik 1938: 49);
- Hiiumaa tüdrukute peakatteks on palmik, mida kanti ilma tanuta (Kurrik 1938: 68). Poisid kandsid uhkeldamiseks sukapaelte otstes pisikest kellukest-kulinat (Kurrik 1938: 70);
- Läänemaa tüdrukud käisid paljapäi või kandsid puulaastule tõmmatud siidipaelast pärja, mille sabad jäeti seljale rippu (Kurrik 1938: 80);
- Põhja-Eesti neiu peakatteks on pärg. *Võrupärg* e *rummpärg* on umbes 5–8 cm kõrgune lillalise siidpaelaga kaetud puulaast. *Tohvipärg* on värvilise siidiriidega kaetud ühelaiune võru, mille seljal ripub 2–4 siidilinti. Pärga äärt kaunistab *trees* e kuld pitsike. Kanti ka ilma paelteta. Musta riidega kaetud pärja otstes oli valge kitsas pits. Jõelähtme pärg oli kõrvade kohalt madalam kui eest ja tagant.

Harju-Jaanis ja Lääne-Virumaal kanti *kõrvadega pärja*, mis ühelaiuse võruna on kõrvade kohalt kaetud esiküljel meeekohtadeni heledama siidpaelaga, millele on tõmmatud alumisest paelast kitsam läbipaistev kardpits. Tagant kaetakse pärg sobivamas värvis tumedama ning pikema paelaga nii, et meeekohtadel keeratakse paela otsad 2 cm ulatuses sissepoole tagasi ja kinnitatakse pärja külge. Need kahekordsed otsad moodustavad ettepoole ulatudes pärja kõrvad. Selle paela külge rippuvaid paelu ei panda. Kurrik 1938: 90, 108).

Järvamaa pärjad on kaetud püstloodis 2–3 eri paelaga püstloodis, otsa ees heledam punane või sinise, vaheldumisi tumedamate paeltega vaheldumisi sümmeetriliselt kahele poole. Peetri kihelkonnas on pael pärja ümber kroogitud.

Piduliku pärja kaunistati litritega, argised pärjad olid kaetud sitsiriidega. (Kurrik 1938: 90)

Pärja valmistamist kirjeldatakse Rapla ülikonna juures (Kurrik 1938: 103)

- Pärnumaa üldkirjelduse all on välja toodud Halliste-Karksi tüdrukute üle lahtiste juuste punase villase lõnga sidumist ja selle kinnitamist kuklas (1938: 124) Tõstamaa tüdrukute kohta on mainitud, et need lahtiste juuste ja katmata peaga käinud (1938: 125);
- Viljandimaa üldkirjelduses on tüdruku peakatteks soovitatud kahe sõrme laiust villast vabrikupaela, mis mitu korda ümber pea mähiti ja iga kord nõõpnõelaga kinni pisteti. Vahel tõmmati puuvillane riidetükk või siidipael paksemast paberist võru peale ja jäeti paelad seljale rippuma. Pärg kaeti kuldlitritega kas kogu pinna osas või üksiku

kirjana. Lõunapool tuntud nn pealõnga. Palmitud villane pael või kitsas vöökene pärja moodi üle juuste ja kuklas suurema klaashelme otsa riputatud mitmevärvilistest lõngadest poole seljani ulatuv tutt (1938:143–144);

- Kihnu kostüümi kirjelduse juures on põhjalikum Kihnu tütarlapse seeliku ja särgi valmistamise õpetus (1938: 140);
- Tartumaa üldkirjelduse all on mainitud tüdrukute liistiku kandmist (1938: 157).

Soovitused tütarlaste ja poisikeste rõivaste valmistamiseks: „*Tütarlaste rõivad on lihtsustatud, seelikule on külge õmmelda valgest riidest piht või kirivöötehnikas kootud traksid. Seeliku all on kantud valget särgikest, mille krae ja varrukavärvlid kaunistatud lihtsama tikandiga kui täiskasvanuil. Ka mandril on arvatavasti kantud valget särgikest ja traksidega või pihaga triibulist seelikut, õlgadel värvilist õlarätikut. Poisikestele on niisamuti soovitatav valmistada ülikond, mis kooskõlas vastava maakonna meeste rõivaste iseloomuga. Valge särgike, lühikesed traksidega püksid samast riidest ja murumüts.*“ (Kurrik, 1938: 30–31)

1930. aasta ajakirjas Eesti Naine nr 7 manitsetakse artiklis „Eesti rahvarõivad“ vahet tegema naise ja neiu peakatetel, sest „*rahvariides olemine ei õigusta veel seisuse muutusi*“. Lahtiste juustega neiu võib kanda *päälõnga ehk pääpaela* või laiemat (4–6 cm) võru ehk pärja, mis kaunistatud litritega (ka *tikandusega*). Seljale jäetakse rippu värvilised paelad. Neiul on lubatud kanda ka pott- või kabimütsi, aga mitte kunagi tanu. Lisatud on kahe pärja valmistamise õpetus ja illustratsioonid.⁷¹

Ajakirjas Kodutööstus nr 4 ilmus 1939. aastal Ell Lage sulest peatükk „Rahvarõivaid lastele“. Lage soovitab oma artiklis lastele rahvarõivaste valmistamisel lähtuda täiskasvanute rõivastest. Põhjalik juhend on Uue-Muhu rõivakostüümi valmistamiseks 3–6-aastasele tütarlapsele (vt Lisa 1).

Sel ajajärgul ilmus kaks põhjalikumat rahvarõivaste käsiraamatut (1927, 1938). Peaasjalikult mõjutas seda perioodi euroopalik mood ja idee uue rahvarõiva loomisest. Neidude seelikud muutusid kitsaks ja lühemaks, koos seelikuga kanti puusadeni käiste moodi pluusi. Pähe seoti kirivöö või siidiriidest papi peale tõmmatud pärg. Väikeste tüdrukute seelikud olid küll kaharamad, pikkusega kas põlveni või ülespoole põlve. Poisid ja noormehed kandsid linnamoelisi riideid. See milliseks kujunesid laste ja noorte poolt kantavad rahvarõivad sajandi algusest kuni II Maailmasõjani, saab näha fotodelt Lisas 2.

⁷¹ Eesti rahvariided. 1930. Eesti Naine nr 7: 209

3. LASTE RAHVARÕIVASTE KUJUNEMISE MÕJUTAJAD NÕUKOGUDE AJAL

Selles peatükis käsitletakse aastate 1946–1969 vahele jäävat perioodi, mis kujunes üheks mõjukamaks majanduse ja kultuurimaastiku kujundajaks kogu sajandi jooksul.

Eesti Vabariigi aastatel alanud aktiivse ja tulemusliku töö katkestas II maailmasõda. Paljud etnograafid, teadurid, kunstnikud ja haritlased olid lahkunud, üldised ideoloogilised vaated muutunud. Nõukogude Liidu Keskkomitee võttis suuna kogu ühendatud maa viia uuele õitsengulisele tasemele suurendades tootlikkust. Vaimse eliidi „kaotus“ tingis riiklikku panustamist haridusse ja kultuurivaldkonda, taastootes stalinistlikule režiimile sobivat agitaatorite ja lektorite kaadrit. Sotsialismi ülesehituse perioodil kasvas kultuuriasutuste arv, haridus, kunst ja kultuur muudeti riikliku propaganda vahendiks. ENSV laulu- ja tantsupeod muutusid ühiskonna edukuse märgiks, millega demonstreeriti välismaailmale rahvuspoliitika parimat võimalikku suunda.⁷² Väljapaistvamate saavutuste eesmärgiks võttis EK(b)P Keskkomitee ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu (alates 1946. aastast Ministrite Nõukogu) vastu määruse, millega kohustati looma „vormilt rahvuslikku ja sisult sotsialistlikku kunsti“. Kõige sellega kaasnesid utoopilised ideed ja range kontrollimehhanism. 1950. aasta laulupidu toimus vahetult pärast suurküüditamist. Karistatute hulka arvati ka mõjukaid kultuuritegelasi, tembeldades neid kodanlikeks natsionalistideks.⁷³ Valitses loosunglikkus varjamaks stalinistliku tegevuse süngust ja tegelikku traagikat.

Stalini surmajärgseks⁷⁴ ajaks oli ühiskond kohandunud kommunistliku propagandaga, seotus parteilise kuuluvusega tagas parema positsiooni kõigis valdkondades. Uus põlvkond väljaõpetatud eliiti tagas suurema majandusliku tootlikkuse. Iidoliteks tõusid kommunistlik partei ja Lenin, kelle portreed ehtisid loosungeid ja lippe. 1955. aastast algas laulu- ja tantsupidude edastamine Eesti televisioonis. Rahvakunstiõhtul osalesid esmakordselt eraldi liigina laste tantsurühmad. Järk-järgult vähenes suurpidustuste politiseeritus, asendudes rahvuslikkuse värvinguga. 1960. aasta suurpeo tantsuetendus oli esmakordselt üles ehitatud temaatikale (pilm kolhoosis). 1962. aastat alates sai alguse noorte laulu- ja tantsupidude korraldamine. 100. juubelilaulupeo üritused (1968. a) toimusid nii Tartus kui ka Tallinnas, kavas

⁷² Mertelsmann, O. 2002. Hariduse ja kultuuri ekspansioon süsteemi stabiliseerijana Eesti 1940–1956 http://kultuur.elu.ee/ke473_haridus.htm

⁷³ Arraste, L.-A., Adamson, I. 2009 75 aastat Eesti tantsupidusid

⁷⁴ Stalin suri 1953. aastal

oli valdav osa repertuaarist eesti oma looming. Rahvalik looming ja meelestatus laienes aasta-aastalt.

3.1. II Maailmasõja järgne aeg. Vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik

Üheks propagandistliku kunstivormi osaks oli ka laulupidude ja rahvakunstiõhtute korraldamine. 1945. aasta sügisel alanud XII üldlaulupeo ettevalmistustöödeks moodustati valitsuse liikmetest ja loomeinimestest koosnev arvukas laulupeo peakomisjon (edaspidi peakomisjon) ning Kunstide valitsuse juurde loodi XII Üldlaulupeo Büroo, kelle juhtida jäeti kogu üldlaulupeo ja rahvakunstiõhtu korraldusega seonduv.⁷⁵ Kogu tegevust kontrolliti valvsalt igal tasandil ning teemat kajastati pidevalt ajakirjanduses. Näiteks ilmusid ajalehes Sirp ja Vasar iganädalased ülevaatlikud artiklid (nt XII üldlaulupeo rindelt 1946 nr 51). 1946. aasta suvel toimunud kohalike laulupäevade järel tõusis päevakorda esinevate kollektiivide rahvarõivaste puudumise temaatika. Rahvaloomingu keskmaja juhataja, rahvakunstiõhtu juht A. Saukas avaldas ajalehes Sirp ja Vasar otsuse, mille põhjal tahetakse näha kõiki koore esinemas rahvarõivastes (Saukas, 1946). Eesmärgiks võeti 1947. aasta üldlaulupeoks⁷⁶ toota kõigile osalevatele kollektiividele teatud koguses tarbekunstnik M. Adamsoni poolt 1938. aasta raamatust välja valitud Lihula, Tarvastu, Pärnu-Jaagupi, Jüri, Mustjala ja Rapla kihelkonna rahvarõivaid. (Piir, 1992:121) Kiirustades tehtud otsuse juures jäeti arvestamata tootjate tegelikke võimalusi. Põhjalikumalt käsitleb 1947. aasta üldlaulupeo rahvarõivaste valmistamisega seotud probleeme oma artiklis „Rahvarõivaid ideoloogia kütkeis“ filosoofiadoktor Anu Raudsepp⁷⁷.

Lugedes artiklit rahvarõivaspetsialisti pilguga, toon välja ühe huvitava märkuse. Nimelt analüüsib Raudsepp määrust (ERAF 1-82-18), mis kohustus tootma XII üldlaulupeo osalejatele 1. aprilliks teatud koguse materjali (5710 m villast ja 10 625 m linast kangast ja 1170 m voodrisiidi, 28 861 kilogrammi villast värvilist lõnga, 1469 kilogrammi puuvillast lõime), viidates materjali osas kõrvalekalletele, kõrvutades Soonpää artikli⁷⁸ poleemikale villase ja siidmaterjalide

⁷⁵ Raudsepp, A. 2015. Rahvarõivad ja esimene Eesti nõukogude üldlaulupidu – rahvarõivad ideoloogia kütkes. Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat. Lk 60–75.

⁷⁶ <https://sa.laulupidu.ee/ajalugu/iii-tantsupidu/>

⁷⁷ Raudsepp, A. 2015. Rahvarõivad ja esimene Eesti nõukogude üldlaulupidu – rahvarõivad ideoloogia kütkes. Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat. Lk 60–75.

⁷⁸ Soonpää, L. 1946. Näitus Eesti rahvarõivad ja käsitööd Eesti kunstihoones. Sirp ja Vasar nr 37. 14.09. Lk 6

kasutuse kohta seelikute valmistamiseks. Kuhu voodrисиidi kasutada plaaniti, pole teada, kuid fotodel nähtu põhjal võiks väita, et isegi kui voodrисиid kasutusse läks, siis kindlasti mitte seelikute valmistamiseks. 1947. aasta laulupeoelset rahvarõivaste valmistamise teemat käsitleb üksikasjalikult Kadi Aruste⁷⁹ oma bakalaureusetöö peatükis „Rahvarõivastega varustamine“. Seda tagasivaatavalt L. Soonpää artiklile, mis on kirjutatud arvustuseks Tallinna Kunstihoones 1946. aasta sügisel toimunud ERMi rahvarõivaste näitusele, propageerimaks rahvarõivaid ning mis sai ajalehes Sirp ja Vasar mitmete toleaegete arvamusiidrite arvustuste osaliseks. Ajalehtede artikleid lugedes saame ülevaate selle aja duaalsetest vaadetest rahvarõivastele – ühelt poolt soovitati rahvarõivaid edasi arendada, teisalt aga hoida esivanemate pärandit puutumatusena. Näiteks kirjutab Leo Soonpää: „*Ilma pikemata on selge, et stiliseerimine kuni tundmatuseni, nii lõike kui ka mustri alal, on väär. Kujutlege vaid mõnd rahvarõiva-mustrilist seelikut, mis lakkab olemast juba loodes, s.o. ülalpool põlvi ja te saate karikatuuri, või paremal juhul tantsijatari kostüümi. [...] Teisest küljest on aga niisama suur pahe rahvarõiva otsene kopeerimine. See tähendaks ju rahvarõiva arengu seisumajäämist, seega surma. [...] Rahvarõivas meie ajal peaks toetuma küll eeskätt muuseumieksponaatide eeskujule, võtma siit motiive ja ideesid, kuid ta peaks olema praktiline, meie aja elunõuetele vastav ja meie majanduslikke ressursse arvestav. Sel puhul oleks ta juba edasilooming. Minu arvates oleks täiesti lubatav moodsa rahvarõiva juures kombineerimise võimalus mitme maakonna või kihelkonna rõivaesemetest, peaasi, et kombinatsioon oleks maitsekas.*“ (Soonpää, 1946). Jääb arusaamatuks, kumba suunda tegelikult pooldatakse. Selliseid kahetisi soovitusi jagatakse kunstnikkonna poolt edaspidigi.

Peatudes veel paari artikli juures, toon välja Adamson-Ericu kriitika näituse koostajate suunas: „*See on seisukoht, mis erineb põhiliselt meil seni rakendatud kopeerivast, vanavara jäljendavast seisukohast, mida lansseeriti ka teadusliku seisukohana, kuna sealtpeale, kus algas uuslooming, lakkas meie etnograafide huvi meie käsitöö ja rahvarõivaste vastu. Säärane seisukoht soodustas pseudorahvakunsti tekkimist, kuna tõelise koopia tegemine oli enamasti tehnilistel põhjustel teostamatu, sest paljudel juhtudel puudusid need materjalid, mida kasutasid meie esiemad. Et mitte olla valesti mõistetud, vaadelgem rahvarõivaid, ja siis me näeme detaile, mis pole kohalikku päritolu, vaid on import naabermaadest, olgu läänest või idast. Terve rida rätikuid ja paelu esineb neis rahvarõivastes küllalt oluliste osadena. Enamail juhtudel on need vabrikutoote, mida tänapäeval enam ei toodeta. Nii jõuame tõsiasja ette, et suurt osa Eesti*

⁷⁹ Aruste, K. 2020 1947. aasta XII üldlaulupeo muusikalised ja üldkorralduslikud ettevalmistustööd. TÜ Humanitaarteaduste ja Kunstide valdkond. Bakalaureusetöö

Rahva Muuseumi kogudes leiduvaist läinud sajandi rahvarõivakomplektidest pole meie suutelised täpselt kopeerima. Järelikult peab nende kostüümide tänapäevastesse jäljenditesse nende tegija panema tubli annuse oma maitsest. Iga paelajupi asendamine tänapäevasega on omamoodi uuslooming“. (Adamson Eric, 1946). Artikli autoril jagub ka kriitikat näituse eksponaatide infovähesuse kohta, mis puudutab ajalooliste rõivaesemete tegemise ja saamise lugusid.

Lisaks võib tuua tähelepaneku, et kogu temaatika on seotud ülistades Nõukogude võimu, st välist vormi: „*Nõukogude võim paneb erilist rõhku sellele, et kunst teenindaks hulki, et kunst tugineks hulkade kõrgeväärtuslikule kollektiivloomingule. Vanad rahvarõivad on säärane kollektiivlooming, mille traditsioonid mõjutavad tänapäevani rahva maitsetunde arengut“* (J. Nuut, 1946). Tuginedes riigipoolsele toetusele ja entusiasmile, korraldati käsitöö- ja rahvarõivaste näitusi paljude naiskomisjonide eestvedamisel üle Eesti ja nii mõnigi sai avaliku tähelepanu osaliseks ning kajastuse ajakirjanduses (nt Eesti Naine, 1946, 12).

Jätkuvalt oli päevakorras loomingu- ja rahvakunsti originaalse tunnetuse temaatika. Salme Rikas⁸⁰ võtab Eesti Naise artiklis „Tehkem lõpp rahvakunsti võltsivale tegevusele“ kokku kahe suuna vaated rahvarõivastele ja rahvakunstile üldiselt kritiseerides nii Soonpää kui Adamson-Ericu sõnavõtte, mis õhutavad rahvaloomingu moonutamist. Rikas toob välja rahvakunsti elustamise kaks voolu, üks Eesti Rahva Muuseumi originaalidel põhinev ja teine rahvakunsti loomingu- ja vabadust toetav edasiarendav, moderniseerimisel ning stiliseerimisel põhinev (Rikas, 1948). Vastandumist vaadetele ja kriitilisust kodanlike etnograafide suunas jätkati ajakirjanduses ka järgmisel kümnendil.

Laulupidude alamkomisjoni üheks kohustuseks anti Tallinna Riikliku Tarbekunsti Instituudi kunstilise tekstiili ja kostüümi kateedri juhataja Mari Adamsonile ülesanne koostada ja kujundada üldlaulupidude teatajate rahvarõivaste erinumbrid⁸¹. XII üldlaulupeo teatajas nr 6 ilmus Adamson poolt koostatuna juhendmaterjal kuuest kihelkonnast naisekostüümi ja kahest kihelkonnast mehe rahvarõivakostüümi kohta. Järgmiseks XIII üldlaulupeoks otsustas peakomisjon valikut laiendada. 1949. aastal ilmunud teatajas nr 5 esitati juhendmaterjalid kümnest kihelkonnast naiste ja kahest kihelkonnast meeste rahvarõivakostüümide valmistamiseks. Teataja juhtkirjas kajastatakse XII laulupeo probleeme, nt Mustjala kostüümide laialdase kasutusega oli üldpilt n-ö ebasoodsaks muutunud. Üldilme rikastamiseks soovitati tõsta

⁸⁰ Salme Rikas oli ERMi direktor aastatel 1945–47

⁸¹ 1947 XII üldlaulupeo teataja nr 6 ja 1949 XIII üldlaulupeo teataja nr 5

kollase värvi osatähtsust, Muhu kostüümide valikul soovitati kasutada erinevas toonis kollaseid seelikud. Välja oli toodud probleem naistel liiga lühikeste seelikute osas ning meeste rõivastuse juures ühekülgne nii murumütside kui Jüri vestide massilise kasutamise kohta. Soovitustena kostüümide valikul, nii selles kui ka järgmises teatmikis, palutakse jälgida kolme põhimõtet:

- 1) kostüümid olgu päritolult võimalikult erinevatest kodumaa nurkadest,
- 2) kostüümid oleksid tüüpilised,
- 3) kostüümide põhivärvitoonid oleksid erinevad.

1947. ja 1950. aasta laulupeol ning rahvakunstiõhtul osalesid lastekollektiivid koos täiskasvanutega, saades osa ka piirkondlikest laulu- ja tantsupäevadest (joonis 11, 12). 1955. aasta üldlaulupeo rahvakunstiõhtul esinesid lasterühmad esmakordselt eraldi liigirühmana.⁸²

Joonis 11. XII üldlaulupeo rongkäik 1947. a (AMN_1188 N 5480)

Joonis 12. Lapsed esinemas rahvakunstiõhtul Viljandi laulupäeval 1949. a (EFA.204.0.2448)

Uurides 1950.–60. aastatest pärinevat fotomaterjali, on lauljatel kaelas näha pioneerirätti (joonis 12).

Lastekollektiivide arvukuse kasvades hakati järjest suuremat rõhku pöörama laste rahvarõivaste valmistamisele. 1955. aastal ilmus Adamsoni sulest kõvakõiteline illustreeritud album „Tänapäeva kostüüme rahvarõivaste ainetel“, kus lisaks nn massikostüümidele on esitatud ka 25 rahvarõivakostüümi valmistamise juhendmaterjal.⁸³ Kuidas valiti albumisse kostüümid,

⁸² <https://sa.laulupidu.ee/ajalugu/v-tantsupidu/>

⁸³ Kuma, Helene. 1960. Mari Adamson. Tallinn: Eesti NSV kunst.

sellest saab lugeda põhjalikumalt intervjuust Igor Tõnuristiga (Loite, 2016:163). Albumis esitatud kostüümide juhendmaterjalid tuginevad Kurriku 1938. a raamatu kostüümidel. Eessõnas kirjutab autor: „Eesti nõukogulikes massiiritustes on heaks tavaks kujunenud pidurõivana meie vanade rahvarõivaste rakendamine, mis tähendab meie kaunite rahvatraditsioonide taaselustamist ja arendamist. (Adamson, 1955:3). Albumis avaldati lisaks rahvarõivaste ainetel kujundatud mudelitele juhendmaterjal 25 etnograafilisel allikal põhineva kostüümi valmistamiseks (vt Lisa 1). Autor soovib laste ja kasvueas noorte kostüümide puhul valida seelikute valmistamiseks kergeid trükikirjalisi kangaid (Adamson, 1955:5). See album mõjutas üldist rahvarõivaste kandmise pilti, näitena toob Reet Piiri (1992:124) välja järgmistel pidudel laialdaselt levima hakanud pikkade pükstega ja nöörikaunistustega pintsakutes meestekostüümid.

Joonis 13. XII üldlaulupeo lastekooride üldjuht R. Päts lilli vastu võtmas. 1947. a (EFA.204.0.30601)

Järgneva poole sajandi jooksul kaasati triibuseelikud ja hõbesõled vastandlike ideoloogiate teenistusse. Rahvarõivapluusis tütarlapsed jagasid lilli pidustustel (joonis 13), tervitasid lennuväljal ja raudteeperroonil saabuvaid vennasvabariigi parteijuhte, plakatitel naeratasid rahvarõivastes lapsed kõrvuti parteijuhtidega (vt Lisa 3).

Rahvarõivad oli jätkuvalt „vormilt rahvusliku, sisult sotsialistliku“ poliitika teenistuses. Marksistliku dialektika järgi, kus kõik on arengus, hoogustusid taas ideed rahvarõivaste muutumisest. Siiski jäi peale rahvakultuuriuurijate-etnoloogide seisukoht, et erinevate piirkondade riietus peab algsel kujul säilima. Ainukese naisteajakirja Eesti Naine (1952. aastast

Nõukogude Naine) kaasi kaunistasid vaheldumisi eesti rahvarõivastes naised ja Lenini-Stalini portreed, rahvuslikud mustrid ja käsitöö oli moelehekülgede oluline osa.

1950. aastate lõpul astusid etnograafid vastu marksistliku dialektika seisukohale, mille järgi kõik areneb ja muutub ning rahvarõivaid tuleb edasi arendada. ERMi töö tulemuseks sai seisukoht, et rahvarõivaid edasi arendades tuleb säilitada traditsiooniline omapära ja stiilipuhtus. (Voolmaa, 1991: 12; Loite, 2015). 1957. aastal ilmus Harri Moora juhtimisel uus mahukas rahvarõivaraamat „Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi“. Paljuski tugines see eelmise, 1938. aastal ilmunud raamatu materjalidele, millele lisandus osa rahvarõivaste arenguloost (1957:7–30). Raamatu eesmärgiks on tutvustada ERMi kogudes säilinud rahvarõivaid ja abistada isetegevuskollektiive rahvarõivaste valikul, andes juhiseid nende valmistamiseks ja kandmiseks (Moora, 1957:5). Raamatus on välja toodud kostüümid 26 kihelkonnast, kõige minimaalsem osa on saarte rahvarõivarühm. Rahvarõivaste valmistamise tehnikale keskendutakse eraldi peatükis, alustades ketramisest ja kanga kudumisest (1957: 203–244). Peatükis „Rahvarõivaste ja nende ornamentika kaasajal“ jätkub varasem kriitika Mari Adamsoni 1955. aastal ilmunud albumi suunas väitega, et autor ajaloolisi rahvarõivaid ja nende ainetel loodud kaasaegseid modelle võrdsustab, desorienteerides seeläbi raamatu kasutajat. Rõhutatakse rahvarõiva kui rikkaliku pärandi ja selle ainetel tehtavate kostüümide selge vahetegemise vajadust. (1957:197–202) Teose koostamisel on ülikondade komplekteerimisel lähtutud muuseumis olevatest esemetest, kihelkondlike kostüümiosiste asendamiseks on antud soovitusel valida esemeid teistest piirkondadest. Rõhutades jääda autentse koloriidi juurde soovitakse värvitoone täpsustada muuseumis (Moora, 1957:5). Raamatu ühest koostajast, etnoloog Aino Voolmaast, kujunes järgnevatel kümnenditel mõjukas rahvarõivaste propageerija ja nõustaja, kelle sulest ilmus arvukalt rahvarõivaste uurimustöid ERMi aastaraamatutes, eraldi väljaannetena ja ajakirjanduses.

Stalinistliku kultuurimudeli lagunemine⁸⁴ tõi kaasa ühiskondlikud muutused mitmetes tootmisüksustes. Näiteks algas Kunstitoodete Kombinaadis (edaspidi ARS) rahvarõivaste tootmine. Varasema eksperimentaalmodellide valmistamise asemel muutus oluliseks masstoomine. ARSi suunaks sai visuaalsel esteetikal põhinev kohandatud lõigete baasil rahvarõivaste valmistamine. Kogu selle protsessi teekond kujunes välja järgnevate kümnendite jooksul.

⁸⁴ Pierumaa, R. 2004. Hruštšovi “sula” ning mugavused ENSV kunstipoliitikas ja elus 1950. aastate teisel poolel. TÜ Filosoofia teaduskond. Magistritöö

3.2. Koolinoorte laulu- ja tantsupidude algus

1960. aastateks olid patriootlikud laulupeod kujunenud Nõukogude režiimi poolt ulatuslikult omaks võetud ja mugandatud nähtusteks. Kuigi ametliku võimutruu fassaadi taga jätkasid need peod rahvusliku ühtsuse ja kultuuriidentiteedi säilitamist, muutus see protsess järjest raskemini kontrollitavaks rahvuslike taotluste kandjaks⁸⁵. Üldlaulupeo peakomisjoni juurde moodustati Laulupeo büroo koos alasektsioonidega.

Pärast II maailmasõda võeti kogu Euroopas suund rahvakultuuri arendada ja muuta. Vana talurahvakultuur oma rahvarõivastega kaugenes selgesti järjest enam minevikku. (Viires, 1990) Tegutsemist jätkati väljakujunenud suundades. Vahetult enne 1960. aasta üldlaulupidu ilmus värviliste illustratsioonide ja lõikeskeemidega varustatud brošüür „Rahvarõivaid pidupäevadeks“, kuhu oli koondatud üldlaulupeo peakomisjoni poolt välja valitud rahvarõivaste kostüümid. Brošüüris on lisaks täiskasvanute ülikondadele seitsme kihelkonna laste rõivakostüümi valmistamise soovitusel ja illustratsioonid (vt Lisa 1).

1962. aastal toimus pionieriorganisatsiooni 40. aastapäevale pühendatud I noorte laulu- ja tantsupidu⁸⁶. Laste ja noorte pidusid hakati korraldama regulaarselt iga viie aasta tagant. Noorsugu osales jätkuvalt ka üldlaulu- ja tantsupidudel, maakondlikel suurüritustel ja festivalidel (joonis 14–15).

Pääsemaks suurele peole, korraldati ülevaatlikke ettetantsimisi ja -laulmisi. Tantsijatel oli kohustus õppida selgeks lisaks eesti rahvatantsudele ka teiste rahvaste tantsud ja hankida esinemiseks vajalikud liiduvabariikide kostüümid, millega esineti ka järgnevatel pidudel. Laste- ja noorte rõivaste rahastamine ja hankimine toimus riikliku regulatsiooni alusel.

⁸⁵ Kuutmaa, K. 1998. Kultuuriidentiteet, rahvuslus ja muutused laulutraditsioonis. Mäetagused nr 7: 5

⁸⁶ <https://sa.laulupidu.ee/ajalugu/i-noorte-laulupidu/>

Joonis.14. Lastekoorid esinemas V.I. Lenini nimelise üleliidulise pioneeriorganisatsiooni 40. aastapäevale pühendatud koolinoorte laulupeol 1962. A. (EFA.250.0.25680)

Joonis 15. Rahvatantsijad ENSV koolinoorte II laulupeo rahvakunstiõhtul esinemas. 1967. a. (EFA.289.0.64071)

Paremad võimalused olid edukate kolhooside ja ettevõtetega piirkondades. Oli ka neid, keda rõivaste hankimisel ei toetatud. Sellise loo jutustas mulle intervjuu käigus Iisaku eakas tantsuõpetaja, kes noore aktiivse pedagoogina 1950ndatel aastatel Iisakusse tööle suunati ja seal lastele rahvatantsu õpetama asus. Esinemisrõivaste jaoks polnud aga raha kuskil võtta ja nii meisterdasid nad koos vanematega krepppaberist muhukollased seelikud. Istuda nendega ei saanud, aga esinemised said tehtud. Järgmised seelikud tehti juba puuvillasest riidest, kuhu atlasspaeltest triibud peale õmmeldi. Nendega sõideti Tallinna ettetantsimisele, kus hea esinemise eest auhinnaks päris ehedad rahvarõivad saadi (Saarepuu, intervjuu). Sitsiriidest seelik sai üles pildistatud ja juurde otsitud mustvalged fotod, kas just samade, aga sarnasel moel tehtud rõivastega (joonis 16–17).

1969. aasta juubelilaulupeoks ettevalmistusi tehes kerkis taas päevakorda rahvarõivaste temaatika. 1967. aastal hakkas ajakirja Nõukogude Naine veergudel ilmuma rahvarõivaid tutvustav sari⁸⁷ eesmärgiga jätkuvalt laiendada rahvarõivakostüümide valikut. Läbi kahe aasta tutvustati igas numbris ühe kihelkonna rahvarõivakostüümi ning jagati nõuandeid neidude ja noormeeste ülikondade valmistamiseks (vt Lisa 1).

⁸⁷ 1968.–1969. aastal rahvarõivakomplekte tutvustavad artiklid ajakirjas Nõukogude Naine, autorid Aino Voolmaa (1968 nr 4, 9, 11, 12; 1969 nr 1, 4, 8, 10), Endla Joogosild ja Tamara Habicht

Joonis 16. Iisaku lapsed esinemas
(IM F 397:64)

Joonis 17. 1950ndatel valmistatud Iisaku laste
seelik (erakogu)

1968. aasta Nõukogude Naises ilmunud nupukeses „Ahoi, laulupeolised“ manitsetakse välja otsima omakandi rahvarõivaid, selleks kuulutatakse välja rajoonide- ja linnadevaheline konkurss: „*Plusspunkte saab see rajoon, kelle rongkäigus rohkem kollektiive ühtlaselt rahvarõivais ja punktid on kaalukamad, kui rõivad on kodukandi omad*“. Samas kutsutakse üles pöörama tähelepanu laste esinemisrõivastele: „*[...]Pisitüdruku seelikutriibud saab ju rõõmsasti ritta seada kas või siin-seal kasutatavatel käsitelgedel, rääkimata peapaeltest, põlvikutest, mütsidest või käisekirjadest, kus tuleb toime palja nõelavälgutamise või vardaveeretamisega.*“ Voolmaa sulest ilmus esiemade rõivapärandit tutvustavaid artikleid ka ajakirjas Siluett⁸⁸.

Laulupeo peakomisjoni poolt telliti esinemisrõivastuse mitmekesistamiseks mahukas brošüür „Eesti rahvarõivad“, mille koostas Aino Voolmaa. Brošüür⁸⁹ sisaldab 28 ülikonna valmistamise õpetusi. Eraldi peatükk „Rahvarõivaid nooremaile“ sisaldab kuue tütarlapse, kolme neiu ja kolme poisi erineva kihelkonna ülikonna valmistamise õpetusi (vt jooniseid Lisa 1). Kriitilisel toonil arvustab selle väljaande illustratsioone Reet Piiri, väites, et kunstnik Saima Loigu joonistustega jagatakse väärinfot. Piiri rõhutab illustreerivatel pildidel peakatete „valet“ kandmist (Piiri, 1992:125). Sirvides brošüüri, jäävad laste rõivaste juures silma tütarlaste lühikesed seelikud ja

⁸⁸ Voolmaa, A. 1968. Kuidas esimesed tanu alla said ja mida nendest õppida. Siluett sügis: 58–59; 1970. Vikerkareline seelik. Siluett nr 1: 34–35; 1970. Kui vaarisad noored olid. Siluett nr 4: 50

⁸⁹ Voolmaa, A. 1968. Eesti rahvarõivaid. Eesti Raamat. Tallinn

poiste lühikesed püksid, mis Igor Tõnuristi⁹⁰ tähelepanekul olid moe mõjutustel levima hakanud juba enne II maailmasõda (vt joonis 18). Professor Elle Vunder on välja toonud selle perioodi kohta kriitika liigselt jäikade nõuete loomisel rahvarõivaste massilisel kopeerimisel, põhjendades seda loovuse pidurdamisega. Vunderi seisukoht on, et just laulupidudel saab näha rahvarõivaste kihelkondlikku mitmekesisust (Vunder, 1989: 98). Sirvides Angela Arraste ja Ilma Adamsoni poolt koostatud pildialbumit „75 aastat Eesti tantsupidusid“ ja rahvamajade fotokogusid, võib vaid kinnitada järjepidevat Mustjala ja Muhu kostüümide kasutamist.

Joonis 18. Väikesed tantsijad u 1920ndatel. Foto Karl Bleier (erakogu)

Nende kihelkondade kostüümid olid populaarsed tooteartiklid ARSist tellijate seas.⁹¹ Tellimuste arv kasvas kiiresti ja alguse sai koostöö ERMiga. Kuigi jätkuvalt eelistati tellida saarte kihelkondade rõivad, suudeti tellijaid mõningal määral mõjutada tellima ka oma kodukihelkondade rahvarõivaid.

⁹⁰ Loite, K. 2016 Intervjuu: Rahvarõivaste komplekteerimise poliitiline kunst. *Studia Vernacula* 7: lk 164

⁹¹ Silvi Allimann töötas aastatel 1970–1992 ARSi tekstiiliosakonna rahvarõivaste valmistamise osakonna vanemmeistrina

Joonis 19. ENSV Kunstifondi Kunstitoodete Kombinaadi tekstiilieteljees juubelilaulupeoks valmistatud Mustjala rahvarõivad 1968. a (EFA.204.0.75121)

Hoolimata riiklikul tasemel ette antud soovitusel, varustada kõik kollektiivid oma kodukoha rahvarõivastega, eelistati jätkuvalt kasutada esinemisrõivastena ENSV algaastatel populaarseks saanud valikuid (Joonis 19–21). Intervjueerides aastatel 1965–1980 tegutsenud lasterühmade juhendajaid ja rõivaste eest hoolitsejaid, selgus, et kodukoha triibuseelikus lasterühmad paigutati hoolimata kõrgel tasemel esinemisest tantsuväljaku tagumistesse ridadesse.⁹² Tantsupeo juhtide otsustada oli loodavate mustrite koloriit. Põhialuseks võeti 1957. aasta rahvarõivaraamatus välja toodud kostüümid.

1970. aastate keskel alustas Üldlaulupeo büroo juures tööd rahvarõivasektsioon eesotsas Igor Tõnuristiga. Sektsiooni üheks kohustuseks sai rühmajuhtide koolitamine. Kes seda võimalust kasutasid, püüdsid saadud teadmisi oma juhendatavate rühmade riietamisel ka rakendada. Kasvas teadlikkus, kuidas ja milliseid rõivaid tellida, kuidas rahvarõivaid õigesti kanda (Loite, 2016; Müls, Lehemets, Allimann intervjuud).

⁹² Intervjuu Põltsamaa laste rahvatantsurühmade esinemiskostüümide eest vastutaja M. Mülsiga

Joonis 20. Põltsamaa rahvatantsijad 1966. a (erakogu)

Joonis 21. Põltsamaa rahvatantsijad 1970. a (erakogu)

ARSi aastatepikkuse töö tulemusena kujunesid välja head sidemed Kergetööstusministeeriumiga. Tänu sellele oli kvaliteetne materjal alati kättesaadav, kuid kampaania korras nõutavad kogused ületasid tootmisvõimekuse piirid. See andis võimaluse erasektorile hankida kangad ja neist ise rõivaid valmistada. 1969. aastal loodi Rahvakunstimeistrite Koondis UKU, tööd alustas kodukäsitöölise võrgustik. Tootlikkuse suurendamiseks hakkasid rahvarõivaid valmistama ka piirkondlikud teeninduskombinaadid (ateljeed). ARSis ja UKUs toodetud rahvarõivastest kirjutab põhjalikult Reet Piiri. Aastatel 1987–1980 valmistati tütarlastele 237 kostüümi üheksast erinevast kihelkonnast ja poistele 198 kostüümi kuuest erinevast kihelkonnast. Valdavalt olid valikus saarte rahvarõivad (Piiri, 1992:126). Tänu piirkondlikele teenindusjaamadele ja kodukäsitöölise võrgustikule said rahvarõivad selga ka nende koolide lapsed, kelle rahalised vahendid olid piiratud, kuid kes tänu aktiivsetele õpetajatele koostöös lapsevanematega rahvarõivaid ise valmistasid.

Ulvi 6-klassilise kooli endine õpetaja meenutas, kuidas nad Lohusuu kooli õpetajatega Rakverest Torma seeliku ja Jüri vesti kangad tõid, millest ühiselt rahvarõivaid valmistati, ajades näpuga järege olemasolevatest raamatutest ja ajakirjadest. Kusagilt hangitud linasest kangast tehti särgid, mille varrukatele ise ristpistes lilled tikiti.⁹³ Sarnaseid rõivaid kandsid ka Torma kooli

⁹³ Intervjuu Helgi Toomingaga

tantsulapsed (joonis 22). Poiste vestide kangas varieerus Ulvi, Lohusuu ja Torma piirkondades kolme koekirjaga (vt Lisa 4).

Joonis 22. *Torma kooli lapsed omakandi rahvarõivastes 1970. aastatel (erakogu)*

ERMi etnograaf Aino Voolmaa oli tegev nõustajana ARSi rahvarõivaosakonna juures. Nii hoiti ARSi toodang muuseumi valvsa pilgu all ja laiendati toodete valikut vastavalt tellijate huvile erinevate kihelkondade rahvarõivastega. ERMil teadusasutusena lasus kohustus publitseerida kättesaadavat materjali kõigile huvilistele. Ilmus artikleid ja juhendmaterjale nii ERMi aastaraamatutes kui ka ajakirjanduses. Aastaraamatutes käsitleti põhjalikult seelikute⁹⁴, põlled⁹⁵, pükste⁹⁶ teemat, tutvustati piirkondlike rõivaste eripära Kirde-Eestist⁹⁷ ning Lääne-Eesti saartelt⁹⁸.

1970. aastatel valitses rahulik tootmisperiood, valmistuti 1980. aasta üldlaulupeoks. ERMi etnograafid kogusid aktiivselt mööda Eestit ja ka NSVL aladel etnograafilist materjali. Muuseumi teadurite perega liitus Reet Piiri, kellest hiljem kujunes järgmine rahvarõivaste nõustaja.

⁹⁴ Voolmaa, Aino. 1971. Eesti rahvarõivaseelikud. ERM AR XXV: 106–149

⁹⁵ Voolmaa, Aino. 1975 Põll eesti rahvatraditsioonid. ERM AR XXVIII: 113–166

⁹⁶ Voolmaa, Aino. 1977. Meestepüksid eesti rahvarõivastes. ERM AR: XXX: 22–46

⁹⁷ Voolmaa, A. 1962. Täiendavaid andmeid Kirde-Eesti naiste rahvarõivaste kohta. ERM AR XVIII: 212–233

⁹⁸ Voolmaa, A. 1976. Lääne-Eesti saarte rahvarõivaste omapärast. ERM AR XXIX: 189–212

1970. aastatel valitseva minimoe ja rahvarõivajuhendite illustatsioonide eeskujul muutusid tüdrukute rahvarõivaseelikud aina lühemaks (joonis 23–24). Vestlustest sellel ajal tegutsenud kodukäsitöölisega jäi kõlama asjaolu, et normi piires jagatud kangast ka oma pereliikmetele rõivaid tehti. Nõukogude ühiskonnas valitses tava, et kõigile jätkub.⁹⁹

Joonis 23. Põltsamaa tantsijad 1975. a (erakogu)

Joonis 24. Rakke lasteaia lõpetaja 1975. a (erakogu)

Minimood, millest ka varasemalt juttu oli, jäi valitsevaks aastateks, sest kvaliteetsed rõivad olid kauakestvad. Näiteks kasutasid Põltsamaa kultuurikeskuse tantsurühmad veel uue sajandi alguses 1970ndatel aastatel tehtud seelikuid (joonis 23). Joonisel 24 olevad Hiiumaa rahvarõivad on Rakke lasteaias jätkuvalt kasutuses.

Järgnev ülevaade tutvustab eelpool käsitletud perioodil ilmunud publitseeritud materjali, mis kajastab laste rahvarõivaste valmistamiseks antavaid soovitusi.

1957. aastal nägi tükivalgust Eesti Rahva Muuseumi kollektiivne koguteos „Rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult“¹⁰⁰. Esitatud on kirjeldused 15 kihelkonnast neidude ülikonna valmistamiseks. Nagu ka eelnevate allikate puhul jääb selgitamata, millisest vanusest või suurusenumbrist lõpeb tütarlaps, millisest algab neiu. Nii nagu ka varasemates raamatutes, on siingi põhjalik osa neidude peakatetest¹⁰¹. Raamatu ülesehitus on kostüümpõhine, üles on

⁹⁹ eravestlus 1975. a rahvarõivastes lasteaia lõpetaja tädiga, kes kodukäsitöölisena rahvarõivaid valmistas

¹⁰⁰ Moora, Harri (toim) 1957. Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult. Eesti

Riiklik kirjastus. Tallinn. Lk 5

¹⁰¹ Samas:50–51

loetletud ülikonna osised ja tutvustatud mõne eseme (peamiselt särgi) valmistamise spetsiifikat. Raamatu illustratsioonid on koondatud Lisa 1. Laste ja noorte rõivastuse kohta on välja toodud:

- Paistu ülikonna neid kandsid naistega sarnaseid rõivaid, kuid ilma põlle ja mulgi rätita. „*Peas kannavad neid villastest lõngadest kirjut pealõnga, mis võrukujuliseks kokku köidetud ja seljataga varrega tutiga kaunistatud*“.¹⁰² Neidude seelikud valmistada allapoole sääremarja või pahkluni.
- Rõngu neiu ülikonna¹⁰³ kirjeldus ja õpetus,
- Hargla neiu ülikonna¹⁰⁴ õpetus,
- Rõuge neiu¹⁰⁵,
- Setu 19. sajandi teise poole neiu ülikonna¹⁰⁶ kirjeldused ja eripärad.
- Põhja-Eesti rahvarõivarühma üldkirjelduses tuuakse välja asjaolu, et algselt ei kandnud neid põlle, 19. sajandi lõpus hakati tööd tehes põlle kandma. Neid käisid lahtiste juustega, või oli juuste peal 5–8 cm kõrgune lillalise siidpaela või siidiriidega kaetud laastu- või papipõhjaline pidulik pärg, millele on seljataha jäetud lahtised linnid. Argipäevane pärg oli sitsikangast. Põhjalikult on välja toodud Viru-Jaagupi neiu ülikonna¹⁰⁷ kirjeldus. Ülikonna osadeks on valge lilltikandiga ja litritega kaunistatud linased käised ning pahkluni ulatuv seelik. Juuru neiu ülikonna¹⁰⁸ juures soovitatakse eeskujuks võtta Jõhvi kihelkonna särki, mille peal kanda värviliste siidiniitidega tikitud linaseid käiseid. Jüri neiu ülikonna¹⁰⁹ juures soovitatakse järgida naise ülikonna eeskju. Jõhvi neiu¹¹⁰ põhjaliku õpetuse juures on mainitud seeliku pikkuseks peaaegu jalakandadeni.
- Lääne-Eesti rahvarõivaste sissejuhatuses on mainitud neidude suvist paljapäi käimist ning halvemate ilmadega pearätiku kandmist. Töö juures kanti juukseid kokkuseotult.

¹⁰² Moora, Harri (toim.) 1957. Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult. Eesti Riiklik kirjastus. Tallinn Lk 59–62

¹⁰³ Samas:62–65

¹⁰⁴ Samas:67–69

¹⁰⁵ Samas:73

¹⁰⁶ Samas:89–92

¹⁰⁷ Samas:108–109

¹⁰⁸ Samas:109–110

¹⁰⁹ Samas 112

¹¹⁰ Samas 116-117

- Kihnu rõivaste juures tuuakse välja, et ERMi kogudes on olemas väikese tütarlapse ülikond¹¹¹, mille seelik pikkus poolde säärede. Läänemaa neiu ülikonna¹¹² juurde kuulub *treemlita* kabimüts. Kirjeldatud on Audru neiu¹¹³ ja Tõstamaa neiu ülikondi¹¹⁴.
- Saarte rahvarõivaste peatüki sissejuhatuses on välja toodud neidude igapäevaseks peakatteks vöötidega tuttmütsi ning pidupäeva rõivastusega *sarik- ja ratasülli* kandmist. Tütarlaste rõivad olid nagu täiskasvanutel. ERMi kogudes on säilinud Kärla tütarlapse tervikkostüüm. Jämaja neiu ülikonna kirjelduse juures on illustratsioon¹¹⁵ (vt Lisa 1).
- Hiiumaa neid kandis sarnaselt täiskasvanutele tuisukotitaolist peakatet *att. Palmikuks* nimetatud peakatet kandis neid ilma tanuta, kanti ka kardkattega *penikut*, mis sarnanes mandril kantava pärjaga¹¹⁶. Mustjala neiu ülikond¹¹⁷ koosnes puuvillasest särgist, mille krae ja värvlid olid valmistatud linasest kangast.

1960. a ilmus brošüür „Rahvarõivaid pidupäevadeks“ eesmärgiga mitmekesistada lauljate ja tantsijate kostüümivalikut. Laste ja noorte ülikondade kujundamisel lähtuti varasemates materjalides ilmunud kirjeldustes. Esitati seitsme laste ülikonna lõikeskeemid, kirjeldused ja illustratsioonid (vt illustratsioonid Lisa 1). Viru-Jaagupi, Audru, Häädemeeste, Lihula ja Rõuge tütarlapse seelikud on ülespoole põlve nii nagu ka Jämaja poisi lühikesed püksid. Jüri poisile on kujundatud põlvpüksid ja sukad. Neidude pärjad on illustratsioonidel uljalt kuklas, kuigi varasemad kirjeldused seda otse on kanda soovitanud.

1968. aastal ilmunud brošüüri Eesti Rahvarõivad peatükis „Rahvarõivaid nooremaile“ on välja toodud Kihnu, Häädemeeste ja Tarvastu neiu, Kirbla, Hargla, Pilistvere, Kullamaa, Väike-Maarja kihelkonna tütarlapse ning Jüri, Hargla, Juuru kihelkonna poisi ülikondade kirjeldused koos illustratsioonidega (vt Lisa 1). Originaalsuuruses lõiked on esitatud eraldi lõikelehtedel. Kõikide esitletud ülikondade juures on selle osiste loetelu, millele järgneb detailsem kirjeldus. Seelikute pikkuse osas soovitatakse neidude seelikud valmistada 8–12 cm allapoole põlve, tütarlastel üle põlve. Poistele soovitatakse lühikesi pükse või põlvpükse (v.a Hargla kihelkonna põlvpüksid või pikad püksid). Tütarlaste peapärjad või peapaelad soovitatakse valmistada pappalusel võruna ning katta need siidipaela ja litritega (Pilistvere), Kullamaa neiu peapaela

¹¹¹ Moora, Harri (toim.) 1957. Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult. Eesti Riiklik kirjastus. Tallinn 127, 128, 155,156

¹¹² Samas:129

¹¹³ Samas:135–137

¹¹⁴ Samas:145–147

¹¹⁵ Samas:164–165

¹¹⁶ Samas:171–172

¹¹⁷ Samas:176

puhul võib punase peapaela asendada seeliku triibustikuga sobiva punupaelaga. Tarvastu neiu peapaelaks soovitatakse teha kirivööst võru, mille külge seljataha kinnitada suur lõngadest tutt.

1868. aastal algas ajakirjas Nõukogude Naine rahvarõivaid tutvustav sari. Esitatud oli kümne neiu ülikonna, kolme tütarlapse ja kolme poisi ülikonna kirjeldused ja illustratsioonid: Anseküla, Muhu, Põlva, Röpina, Lihula, Tori, Simuna, Saarde, Jõelähtme, Kursi neiu; Lihula, Vormsi, Anseküla tütarlapse ning Jämaja, Hargla, Tõstamaa, Rapla poisi ülikonnad (vt illustratsioonid Lisa 1). Sarnaselt eelmistele brošüüridele kirjeldatakse kostüümi osi ja nende valmistamist. Lisaks on värviliste illustratsioonidena nii seeliktribustikud kui särgi jm tikitavate osade mustrid. Erinevalt eelnevatest juhenditest on mitme kostüümi juures eraldi välja toodud väiksema ja suurema lapse ülikonna erisusi. Näiteks soovitatakse Jämaja väiksemale poisile lühikesi pükse. Samuti soovitatakse väiksemate laste puhul osiseid (õlalapp, krae, kätised) vähendada ja neid tikkimata jätta. Selgitust laste vanusepiiri kohta ei ole.

1971. aastal avaldab Aino Voolmaa ERMi aastaraamatus põhjaliku artikli Eesti rahvarõivaseelikutest. „*Meie varasemas rahvatraditsioonis kuulus seelik täiskasvanud naise rõivastusse. Tütarlaps käis 14–15 aasta vanuseni linase särgiga, millele köideti peale vöö ja millele külmal ajal lisandus ülerõivas. Seeliku saamine tähistas neiuikka jõudmist. Seeliku ümberpanemisega tähistati tütarlapse sugulist küpsust. Kaasavaraks aga valmistasid neid võimalikult palju ja erinevaid seelikuid. Selga panna said neid aga alles pärast leeriskäiku.*“ (Voolmaa, 1971:141–143).

II maailmasõja järel ilmus palju teatmematerjali, kus tugineti Kurriku 1938. aasta raamatule. Perioodi lõpus ilmus 1957. aasta rahvarõivaraamat. Esimeseks sõjajärgseks laulupeoks tehtud kampaania mõjutas ka laste rõivastust. Tootmises olnud Mustjala ja Anseküla rahvarõivaid tehti ka vähendatud mõõtmetes, tüdrukute seeliku pikkuseks üles- või veidi allapoole põlve, neidudel allapoole põlve. Muhu seelikud olid tüdrukutel üldjuhul ülespoole põlve ja traksidega. Poisid olid tavaliselt lühikestes pükstes. Muhu poisid olid lühikestes pükstes, kootud vesti ja kootud mütsiga. Jalas olid mitmel rühmal Muhu naiste kootud sukad. Sel perioodil esines palju stiliseeritud kostüüme, ühevärvilisi nöörikaunistatud veste ja seelikuid. Möödunud perioodil domineerinud uusarendus, pikad särgid ja seelikud, oli pildilt kadunud.

4. RAHVARÕIVA MUUTUMISE MÕJUTAJAD RAHVUSLIKU ÄRKAMISE AJAL. NÕUKOGUDE RREŽIIMI LAGUNEMINE JA EESTI VABARIIGI TAASIESEISVUMISE ALGUS

Selles peatükis käsitlen perioodi 1970–1994, mille märksõnadeks on Nõukogude režiimi lagunemine, rahvusliku ärkamise aeg ja Eesti Vabariigi taasiseseisvumine.

Tähtsündmusteks said XXII Moskva olümpiamängude Tallinna olümpiaregatt, viimaseks politiseeritud sundrepertuaariga 1985. aasta laulu- ja tantsupidu, 1988. aasta Laulev revolutsioon, 1990. aasta isamaalisest vaimust kantud laulu- ja tantsupidu ning läbinisti eesti repertuaaril tuginenud 1994. aasta laulu- ja tantsupidu, mille idee oli suunatud Vene vägede Eestist lahkumisele.

Vana eestiaegne vaimusus ja nn valge laeva ootamine oli sõjajärgsel perioodil unustustehõlma vajunud, stalinismiajastu eliidi vananemisega kaasnes selle positsioonide nõrgenemine. Varasem jäik ettekirjutuste ja kontrollmehhanismide süsteem oli minetanud oma tähtsuse. Üldine haridustaseme tõus, külluslik kultuurielu ja majandusliku heaolu kasv tõid kaasa uue põlvkonna intelligentsi kujunemise. 1980. aastate alguseks oli haridustaseme kasv ja üldine stabiilsus kõigis sektorites loonud uue põlvkonna intelligentseid dissidente, kes Nõukogude impeeriumi kokkukukkumiseni viisid. Poliitiline olukord mõjutas omakorda majandust ja kultuuri.

1970. aastate jõulise venestuslaine protestiks hakkas kasvama eestlaste eneseteadvus, tekkis soov ise valmistada ja kanda sümbollikana rahvuslikke elementidega kaunistatud rõivaid ja rahvarõivaid (Pupart, 2011). Huvi etnograafiliste rahvarõivaste valmistamise vastu sai tõukeks kolmeköitelise käsiraamatu „Eesti rahvarõivad“ ilmumisele 1981. aastal. Aino Voolmaa ja Melanie Kaarma poolt koostatud raamatu eesmärgiks oli avardada teadlikkust rahvarõivaste variatsioonidest. Mahuka teose sissejuhatavas osas tutvustatakse rõivaste arengut ja hääbumise lugu ja 20. sajandi alguse suunitlusi (Voolmaa 1981: 14–16). Raamatus tutvustakse piirkondade kaupa kihelkondlikke rõivaid. Pearõhk on küll naiste ja meeste kostüümidel, kuid leidub ka neidude-noorikute ja laste ülikondi (vt lisa 1). Omaette köidetena on kostüümide lõikeskeemid ning värvilised mustrilehed. Autorid on andnud selle teosega suure panuse rahvarõivapärandi tutvustamisel, propageerides rahvarõivaste traditsioonide puhta joone jätkamist. Kolmeköitelise raamatu ilmudes kasvas rahvarõivaste populaarsus veelgi, algas tõeline rahvarõivaste valmistamise buum (Piiri 1992 128–129). Voolmaa sulest ilmus esemeliigiti artikleid ERMi

aastaraamatutes¹¹⁸, ajakirjades Eesti Naine ja Siluett¹¹⁹ ning kaastöona teiste kultuuriuurijatega artikleid Lääne-Harjumaa¹²⁰ ja Ida-Virumaa¹²¹ rahvarõivaste kohta.

Rahvusliku ärkamise aeg tõi kaasa huviliste kasvu uurida oma juuri ja rõivapärandit. 1988. aastal alustas tööd kultuuritöötajate kvalifikatsioonitõstmise kursus rahvarõivaste valmistajatele (edaspidi Rahvarõivakool), mille eesmärgiks oli igasse maakonda rahvarõivaala spetsialiste koolitada. Esialgu toimusid koolitused vaid Tallinnas, hiljem Jänedal, Tartus jm. 1988. aastal alustas Tallinna Kergetööstustehnikumis (endine Tallinna Linna Naiskutsekool) rahvusliku käsitöö õppekava, millele liideti 1991. aastal alguses ettevõtlusõpe. Rahvusliku käsitöö erialal õppijad said ühe poolaasta lõikes praktilisi teadmisi rahvarõivaste valmistamise kohta.¹²² 1994. aastal alustas tööd Viljandi Kultuuriakadeemia talukujunduse ja rahvusliku käsitöö õppekava.

Laulva revolutsiooniga (1988. a) alanud rahvusliku ärkamisega kaasnes soov välja näidata oma meelsust, mille üheks väljendusviisiks sai rahvarõivaste kandmine. 1990. aasta laulu- ja tantsupeo eel kõlas üldlaulupeo büroo peaspetsialist Tiina Tamme üleskutse: „*Tuleme kõik suurpeole – ka pealtvaatajad – oma ilusaima rõiva, rahvarõivaga*“ (Arraste 2009:196). Saabus rahvarõivaste taaselustamise kõrghooaeg.

Väiksemate laste harimiseks ilmus ajakirja Täheke 1989. aasta tagakaanel Viive Noore poolt joonistatud maakondlike rahvarõivaste tutvustus: „*Oleks tore, kui laulu- ja tantsupidudel kõik paikkonnad kannaksid oma kohalikke rahvariideid. Nii õpiksim neid paremini tundma ja nende erisusest lugu pidama. Varsti on jällegi tulemas suur laulupidu. Tähekese abiga tunned siis ehk sinagi rongkäigus ära erinevate paikade rahvariided.*“ (vt joonis 3).

Nõukogude aja lõpuni tegutsesid ARS ja UKU rahvarõivaste suurtootjatena. Samamoodi jätkasid tööd piirkondlikud teenindustevõtted, laiendades tootmist nt müügiks mõeldud seelikukanga kudumisega. Tööd alustasid kooperatiivid, pakkudes võimaluste piires erineval tasemel rahvarõivaste valmistamist. Rõhku pöörati oma kodukandi rahvarõivaste kandmisele. Näiteks on ERMi küsitluste andmetel Viljandi rajoonis lasterühmadel kasutuses lisaks Muhu ja Pärnu-Jaagupi kostüümidele Suure-Jaani ja Kolga-Jaani rahvarõivad ning 1980ndate teises pooles lisandunud Tõstamaa, Mustjala ja Viljandi kihelkonna kostüümid (Piiri 1992:127).

¹¹⁸ Voolmaa, A. 1984. Õlakatted ehk ülevisked eesti naise rõivastuses. ERM AR XXXV: 70–81

¹¹⁹ Voolmaa, A. 1985. Rahvuslikke ehteid. Siluett nr 3: 48–50; 1986. Põll eesti rahvatraditsioonis. Siluett nr 4: 48–50.

¹²⁰ Voolmaa, A. 1988. Lääne-Harjumaa rahvarõivastest. Harju kärjad 2.–3. juulil Sael. Kogumik. Tallinn: Eesti Raamat, 14–28.

¹²¹ Voolmaa, A. 1992. Ida-Virumaa rahvarõivad 19. sajandil. Ida-Virumaa rahvakultuurist. Koostaja Ingrid Rüütel. Tallinn: Infotrükk, 27–43

¹²² 1992. Õpetajate Leht, nr. 47; 1995. Õpetajate Leht nr 9

Intervjuudest selgub, et Põltsamaa laste- ja noortekollektiivid võtsid kohaliku piirkonna rahvarõivaste tegemise ette 1990. aastatel¹²³.

Üldlaulupeo peakomisjoni rahvarõivasektsioon oma kindla liikmeskonnaga jätkas tegevust ka 1980ndatel aastatel, eesmärgiga suunata kollektiive mitmekesistama oma rõivavalikut ja täiustama kostüüme aksessuaaride, lisandite ja ülerõivastega. Sektsiooni liikmed osalesid suurpidude ülevaatuste protsessis, tehes märkusi ja sekkudes eksimuste korral kuni esinemiskeeluni välja.

NSV Liidu lagunemine tõi kaasa majandusmudeli muutuse. Riiklikult koordineeritud tootmisüksused lõpetasid tegevuse, algas eraettevõtluse ajastu. Varasem teistest NSV liiduvabariikidest materjali turustamine seiskus, katkenud tarneahelad tõid kaasa materjalide puuduse. Nõukogude süsteemi poolt korraldatud tootmisüksuste töötajatest ettevõtlikumad alustasid iseseisvate äridega. Kellel ettevõtlikust ei jagunud, sai tööd tuttava ettevõtja juures või suundus tööle teistesse sektoritesse. Kontroll rahvarõivaste valmistamise üle kadus. Kõigile kättesaadavad juhendmaterjalid ajakirjanduses ja raamatutes andsid võimaluse valmistada omale või lastele rahvarõivaid. Entusiastlikud kooliõpetajad andsid neidudele kohustuse valmistada kooli lõpupäevaks rahvarõivad. Joonisel 25 on neid tööõpetuse tundides valmistatud kostüümides. Klassijuhataja meenutas juhtumit, kuidas fotol parempoolsel neiu puudus huvi peene näputöö vastu, sunni tõttu kool rahvarõivastes lõpetada oli ta lillkirja käistele joonistanud¹²⁴. 1980ndate aastate lõpus, kui sini-must-valge värvikombinatsioon muutus rahvusluse märgiks, hakati rahvarõivaste juurde kandma kunstlilledest pärgi. (joonis 25, Lisa 3) Selline traditsioon võeti rõõmuga vastu ja jäi püsima päris kauaks. Milliseks kujunes sel perioodil laste rahvarõivakultuur, võib vaadata ülevaates Lisa 2.

Ajakirja Eesti Naine veergudel avaldati aastatel 1990–1991 ridamisi artikleid rahvarõivaste vastu huvi tekitamiseks¹²⁵ ja süvendamiseks¹²⁶ koos valmistamise õpetustega¹²⁷. Milla Mägi sulest ilmus erinevate kihelkondade rahvarõivaid tutvustavaid artikleid koos värvilise fotomaterjaliga tänapäeval valmistatud kostüümidest. Tutvustati rahvarõivaste valmistajaid, jagati tegijate kontakte.

¹²³ Intervjuu Malle Mülsi, Senta Bergmanniga

¹²⁴ Eravestlus Peeter Aruojaga

¹²⁵ Kalling, Maria. 1989 Rahvarõivastest, nostalgias ja inglise moest. Eesti Naine nr 2:24; Karu, Ellen 1989. Rahvarõivad enne ja nüüd. Eesti Naine nr 3: 8–9; Mägi, Milla 1989. Kuis saab, kui kuidagi ei saa. Eesti Naine nr 5:24–25; Kasesalu, Katrin. Samas: 26–27

¹²⁶ Voolmaa, A. 1991. Rahvarõivaharrastusest meil ja mujal. Eesti Naine nr 1:12, 14

¹²⁷ Runge, E 1991. Rahvarõivaseeliku õmblemise õpetus Eesti Naine nr 5–6; 1991. Põhilise tanu valmistamise õpetus EN nr 10

Joonis 25. *Neiud omavalmistatud rahvarõivastes kooli lõpuaktusel 1991. a (erakogu)*

Tavapärase oli lastele lasteaia lõpupeoks või mõne muu tähtsündmuse puhul valmistada ise rahvarõivad (joonis 26). Rahvarõivast kanda oli popp, eriti kui need olid enda valmistatud.

Rahvarõivastes lapsed täitsid jätkuvalt esinduslike ülesandeid nii vastuvõttudel, maakondlikel suursündmustel kui ka rahvuslikel üritustel (joonis 27).

Joonis 26. *Lasteaia lõpetamiseks tehtud rahvarõivad. 1990ndatel (erakogu)*

Joonis 27. *Virulaste päevade avamine. 1991. a (EFA.204.0.258591)*

Järgnev ülevaade tutvustab eelpoolkäsitletud perioodil ilmunud publitseeritud materjali, mis kajastab laste rahvarõivaste valmistamiseks antavaid soovitusi.

1981. aastal ilmus Aino Voolmaa ja Melanie Kaarma poolt koostatud kolmeköiteline raamat „Eesti rahvarõivad“. Esimene, kõige paksem raamat, on illustreeritud ülevaade Eesti rahvarõivastest piirkondade kaupa. Kostüümide komplekteerimisel on tuginetud peamiselt ERMi esemekogudele ja etnograafiliste arhiivide (EA, TAp jt) teatmematerjalidele. Raamatu kostüümide kirjeldused sisaldavad viiteid muuseumiesemetele. Raamatu illustratsioonide ülevaade on esitatud Lisas 1.

Sissejuhatuses ja ülikondade ülevaate peatükis laste ja noorte rahvarõivaste kohta mainitakse laste särgiväel käimist, külmal ajal villaste riiete kandmist ja piduliku kostüümi saamist leeriikka jõudes, tähistamaks täisealiseks saamist. „*Suuremad lapsed hakkasid kandma sama tüübi rõivaid nagu täiskasvanud, aga lihtsamaid*“.¹²⁸ Põhjalik, sarnaselt varem ilmunud raamatutele ja materjalidele, on ülevaade peakatetest¹²⁹. Raamatus on Hargla¹³⁰, Viru-Nigula¹³¹, Halliste¹³², Otepää¹³³, Anseküla¹³⁴, Muhu¹³⁵, Pühalepa¹³⁶ neiu; Tori¹³⁷, Jämaja¹³⁸, Kihelkonna¹³⁹, Vormsi¹⁴⁰ tütarlapse; Lihula¹⁴¹, Torma¹⁴² neiu ja noormehe; Mihkli¹⁴³ kihelkondade kostüümide kirjeldused ja illustratsioonid (vt Lisa 1).

Näiteks on Hargla neiu kirjeldus: „*Neiurõivastusel Harglast: särk ERM A 660: 87, seelik ERM A 509: 1935, vöö ERM A 25:5, sukad ERM A 509: 3216, helmed ERM A 509: 201. Lisaks pastlad Urvastest. ERM A 573:249 Neiu õlarätt ERMi käsikirjalise arhiivi põhjal. Neiu atlaspindne linane suveselik „kurepooline prunts“ siniste punaste triipudega valgel põhjal. Õlgadel valgest villasest lõngast heegeldatud punaseääreline kolmnurkne rätt, mille otsad ees pistetud vöö alla. Jalas valged heegeldatud sukad ja pastlad. Ehteks suur kuhiksõlg, millest kõrgemale kinnitati*

¹²⁸ Voolmaa, A., Kaarma, M.1981. Eesti Rahvarõivad. Eesti Raamat, lk 15, 59

¹²⁹ Samas:39–40

¹³⁰ Samas:189

¹³¹ Samas:258

¹³² Samas:113

¹³³ Samas:163

¹³⁴ Samas:375

¹³⁵ Samas:357

¹³⁶ Samas:435

¹³⁷ Samas: 307

¹³⁸ Samas:385

¹³⁹ Samas:395

¹⁴⁰ Samas:443

¹⁴¹ Samas:331

¹⁴² Samas:171

¹⁴³ Samas:315

ridamisi 3–5 väikest vitssõlge. Kaela riputati harilikult viis rida mitmevärvilisi väikesi helmeid, millest paar rida seati krae alla, ülejäänud krae peale. Särgi kaelus köideti punase siidilindiga nii, et lindi otsad ulatusid kuhiksõle peale. (Voolmaa 1981: 190). Sarnaselt on kõikide raamatus esitatud kostüümide põhjalikud kirjeldused, valikuliselt varustatud lõikejooniste ja muustrilehtede viidetega ning fotodega detailidest. Iga kostüümi kohta on värviline illustratsioon (vt jooniseid Lisa 1). Reet Piiri toob selle raamatu kohta leitud puudustena välja Halliste neiu pähe joonistatud Paistu peapaela, Lihula neiu pärja, mille kohta puuduvad allikad ning Vormsi lapse kleidi, mille allikatepõhiselt nõöbirida seljal oli. (Piiri, 1992:128)

Aastatel 1960–1968 ilmus ridamisi rahvarõivaste valmistamise juhendeid. Erinevalt varasemate perioodide juhenditest soovitati tüdrukute seeliku pikkuseks ülespoole ja neidudele veidi allapoole põlve. Suureks mõjutajaks sai 1981. aastal ilmunud mahukas kolmeköiteline rahvarõivaraamat.

Eelmisel perioodil valmistatud rõivaid kanti jätkuvalt, kuid aastatepikkuse kasutamise tagajärjel hakkasid need kuluma ja vajasis asendamist. Näiteid Jõgevammal kantud rahvarõivastest saab vaadata Lisa 4. 1980.–90. aastatel majanduslikus situatsioonis alguse saanud materjali ja rahaliste vahendite puudusel hakati kulunud või kadunud rõivaesemeid asendada, püüdes neid kas ise valmistada või otsides odavamaid lahendusi. Selle tulemusena on kasutusse jõudnud hulgaliselt nn rahvarõivaid, mis valmistatud nt õhukesest sünteetilisest kangast, oskamatult tikitud või täiendatud oma äranägemise järele elementidega, mis sinna ei peaks kuuluma (joonised 28–29). Tänapäeval püütakse neid esemeid jätkuvalt paljundada, püüdes kulunud üksikesemete asemele valmistada samasuguseid uusi.

Joonis 28. 1980.–1990. aastatel valmistatud laste särgi kätis

Joonis 29. 1980.–1990. aastatel valmistatud poisi pükste kinnis

ARSi ja UKU kuldajastul toodetud rahvarõivakostüümid on kasutatavad tänapäevalgi, kuid pigem üksikülkondadena. Näiteks leiab FB rahvarõiva gruppides postitatud materjalide hulgast poleemikat leitud esemete või ülikondade kohta. Müüakse, ostetakse ja küsitakse nõu. Joonisel 30 on tütarlaps kostüümis, mille tema ema oli äsja ostnud. Kostüümi päritolu on teadmata, kuid olemuselt võiks ta kuuluda valmistusaja järele 1970.–80. aastatesse. Selles kostüümis lähevad nad 2023. aasta laulupidu vaatama, kus suurem vend esineb. Postitanud pildi kostüümist küsimusega, mis päritolu võiks need rõivad olla, ilmus nii kritiseerivaid kui heakskiitvaid arvustusi. Ema sõnul ja ka fotol lapse rõõmsat elevust vaadates võib väita, et tähtis ei ole antud juhul rõivaste etnograafiline autentsus, vaid teadmine, et ta saab uhkusega kanda laulupeol Eesti rahvarõivaid. Joonisel 31 on kapipõhjast leitud 1990. aastate alguses omaniku ämma poolt valmistatud kostüümi osad, mida omanik kavatses korda teha, et lapsega laulupeole minna.

Joonis 30. *Möödunud sajandist pärinevates rahvarõivastes tütarlaps. 2023. aastal (erakogu)*

Joonis 31. *1990. aastate aluses valmistatud 7–9-aastase lapse rahvarõivad. 2023. a (erakogu)*

KOKKUVÕTE

Uurisin oma magistritöös 20. sajandil laste ja noorte rahvarõivaid. Uurimustöö eesmärgiks oli avardada teadlikkust 20. sajandi jooksul toimunud laste rahvarõivaste arengutest, muutustest ja toimunud protsesse mõjutanud teguritest.

Esmalt tegin põhjaliku ülevaate Ilmari Mannineni poolt koostatud esimesest eestikeelsest rahvarõivaste uurimustööst leitud 19. sajandi laste ja noorte rõivastuse kohta käivatest allikmaterjalidest. Seejärel vaatlesin 20. sajandit, jagades selle kolmeks suuremaks perioodiks. Uurimistööd tehes püüdsin hoida vaateleja seisukohta, jälgides toimunut nii pärandtehnoloogi, kunstniku kui ka rahvarõivaid valmistava rahvatantsu kogemusega ettevõtja perspektiivist. Uurimustöö allikatena kasutasin 20. sajandil ilmunud nelja suurt rahvarõivaraamatut, rahvarõivaste valmistamise ja kandmise juhendmaterjale, teemat käsitletavaid uurimustöid, ajakirjanduslike allikaid ja fotomaterjali. Toetavaks materjaliks said struktureerimata intervjuud Jõgevamaal ja Ida-Virumaal 20. Sajandi II pooles tegutsenud rahvarõivaste haldajate ja tantsujuhtidega ning Tallinnas ühe rahvarõivameistri, õpetaja ja koolitusjuhiga. Magistritöös kasutatud fotod pärinevad arhiividest, trükitud albumitest ja erakogudest, samuti pildistasin möödunud sajandil valmistatud rõivaesemeid kuues lähipiirkonnas. Valimi moodustasid peamiselt lastekollektiivide poolt kasutatavad rahvarõivad üle Eesti (v.a Setumaa).

Uurimustöö tulemuseks on 20. sajandi laste rahvarõivaste ülevaade, nende arengust ja toimunud muutustest. Mõjutajatena saab välja tuua ideoloogilised protsessid, mis omakorda mõjutasid majandust, keskkonda, sotsiaalset seisundit ja kultuuripoliitikat. Üks oluline mõjutaja on mood, mis omakorda on allutatud eelnimetatud protsessidele. Rahvarõivaste temaatikas eristub selgelt läbi sajandi kahe erineva voolu olemasolu ja mõningane vastasseis. Ühe voolu püüdlus on olnud püsida etnograafiliste esemete võimalikult autentsel kopeerimisel või püüdel jääda algallikast pärineva kirjelduse visualiseerimise juurde (rahvarõivas). Teine vool lähtub arengul, kostüümide mugandamisel ja etnograafilise algallika kasutamisel moeloomingus (rahvuslik). Periooditi on tulemuseks kahe voolu selgepiiriline erisus (nt 1920. aastatel), hilisemal ajal aga vähem eristatav (nt 1970. aastate kesksajast). Poleemika kahe termini (rahvarõivas *versus* rahvuslik rõivas) teemadel on alguse saanud juba 19. sajandist. Erinevalt Soomest ei ole Eestis nende kahe termini kasutamine saanud seadustatud kujul eristatavaks, nii on poleemika jätkumas ka 21. sajandil. Oma magistritöös püüdsin vaadelda nii palju kui võimalik rahvarõivaste suunda, kuigi uurimustulemuste põhjal saan väita, et koos käsitledes on toimunud ideoloogiad ja poleemikad arusaadavamad.

Otsus, tuua 20. sajandi uurimistöös välja 19. sajandi algallikad, tulenes magistritöö terviku huvidest, teadvustades, et mitte kõigil lugejatel ei ole põhjalikke teadmisi varem toimunud. Eesti esimesed uurijad, etnograafid ja etnoloogid alustasid teaduslikku uurimistööd pea põlvkonna jagu hiljem kui igapäevaselt rahvarõivaid kanti. See on andnud hea pinnase spekulatsioonide ja manipuleerimise taaselustatud rahvarõivaga. On teada fakt, et tegelikult ei jõudnud rahvarõivaste kandmisaja lõpuks välja kujuneda spetsiaalselt lastele valmistavat pidulikku rõivastust.

Minu töö tulemuseks on teadvustada, et muutuv maailmas on kõik, ka igapäevasest kandmisest kõrvale jäetud rõivastus, olnud alati muutuste meelevaldne. Agraarmajandusest tööstustoodangule üleminek lõi võimaluse kasutada rahvarõivaste valmistamiseks kergemini kättesaadavaid, lihtsamalt hooldatavaid algmaterjale ja moest mõjutatavat rõivastust. Rahvarõivaste kandmise ajal oli rõivastus olnud selgesõnumlikuks märgisüsteemiks, selle järgi määratleti seisust, jõukust, kihelkondlikku kuuluvust jm. Ühiskondliku surutuse tõttu oli 19. sajandi lõpuks traditsiooniline talupoja rõivas muutunud madala seisuse märgiks. Varasemad, eelmisel sajandil kehtinud märgid, olid oma tähtsuse kaotanud. Püüdlused 19. sajandi märgisüsteemi 20. sajandil taastada õnnestusid vaid vähesel määral. Katkenud traditsioonilisus ja tuhmunud teadlikkus rahvarõivaste kandmisest olid minetatud. Uue sajandi mõttelaad oli muutunud praktiliseks, mistõttu paljud neist varasematest märkidest ei kõnetanud enam kedagi. Nii eelistati teatud perioodil tüdrukute seelikud ja poisikeste püksid teha maailmamoest tulenevalt lapselikult lühikesed, samas võidi teha varem lühema seeliku kandmistavatest hoolimata see allapoole põlve. Esteetiline oli noormehi näha pikkades pükstes ja vestiväel, ka neis piirkondades, kus ajalooliselt nii riides ei käidud. Materjali osas eelistati valida tantsijatele mugavamaid, kergesti hooldatavaid algmaterjale.

Laste rahvarõivad esinemiskostüümina võeti kasutusel juba 20. sajandi alguses. Euroopas hariduse saanud koolijuhid ja rahvuslikult meelestatud õpetajad püüdsid lastesse kasvata läbi seltskondlike harrastustegevuste laulu- ja tantsuharjumusi. Rangelte reeglistatud rahvarõivaste kandmise järjepidevuse katkemisest hoolimata propageeriti esiemade pärandvara. Vöö, mis raskel talutöö tegemisel pidi keha toetama ja tüdrukud peenepihaliseks kasvatama, kasutati nüüd ilustuseks nii poistel kui tüdrukutel, korra ümber seotama jäeti otsad toreduseks rippuma. Põlle kandmine, mis varasematel põlvkondadel näitas naiseks ja perenaiseks olemist, oli juba varem tütarlaste garderoobi ilmunud, kaitsmaks seelikut määrdumise eest.

Eesti Vabariigi iseseisvumise üheks eesmärgiks oli iseseisva rahvusriigi loomine kaitsmaks oma keelt ja kultuuri. Rahvarõivas, mis varem näitas talupoja seisust, tõusis nüüd rahvusluse sümboliks. Haritud ja maailmanäinud riigi esindajad ja koolide eestvedajad soovisid ka siin käia

kaasas maailmamoe trendidega. Talje, mis varasemal ajal peenikeseks tõmmati, anti vabaks ja vööjoon liikus puusale. Seda trendi katsetati ka rahvarõivaste juures, püüdes luua päris uut „eesti moodi kostüümi“. Vastaseis etnograafide ja rahvusmeelsete kunstiinimeste poolt oli hoida oma ja kaunist rahvarõivapärandit muutumatuna. Tänu eestikeelse kirjanduse kättesaadavuse kasvu ja peene näputöö haridusele, suudeti rahvast suunata tagasi ajaloolise rõivastuse juurde. Tantsulise liikumise õpetamine koolides ja noorsoo kaasamine suurtele pidudele tõi kaasa vajaduse lastele ja noortele pidulike rahvarõivakostüümide väljaarendamise.

Hoolimata II Maailmasõja traagikast, püsis koolitatud perenaistel soov oma lastele ja lastelastele rahvarõivaid valmistada. Peale sõja lõppu taastatud pidude traditsiooniga kaasnes kasvav vajadus esinemiskostüümide järgi. Massrõivastumise ja sunnismaise poliitika tegevuse tagajärjel toodeti igasse Eesti nurka ministeeriumi survestatud valikuga väike valim kihelkondade rõivagaleriist. Tütarlaste rõivad erinesid siin täiskasvanute omadest vaid pikkuselt. Poiste rõivastuse puhul eelistati paarist piirkonnast valitud vestikest ja lapselikult lühikesi pükse. Aastakümneid valitsenud ühekülgisust püüti küll mitmekesistada, kuid muutused olid visad tulema. Neis piirkondades, kus puudus raha muretseda valmiskostüümid, leiti võimalus kas kodukandi rahvarõivaste valmistamiseks või rahvarõivastele sarnaste kostüümide tegemiseks. Alles Nõukogude režiimi lagunemise ja rahvusliku ärkamise perioodil algas massilisem oma kodukoha rahvarõivaste valmistamise buum. Rahvarõivaid valmistada ja kanda oli uhkuse asi, rahvarõivas muutus vabaduse ja rahvusluse sümboliks. Nõukogude režiimi karmi kontrollmehhanismi positiivne tulem oli kvaliteetne materjal, mis on osutunud kauakestvaks. Sel perioodil valmistatud rõivad on kasutusel veel 21. sajandil. Iseseisva vabariigi loomisel muutunud majanduslik olukord, eraettevõtlus ja materjalide puudus tõi kaasa mõningase kvaliteedi allakäigu. Kiirete tulemuste eesmärgil toodeti nii mõnigi kord kas teadmatusest või oskamatuses rahvarõiva-laadseid kostüüme, mida ka tänapäeval paljundada püütakse. Samas sai algus ka rahvarõivapärandit väärtustava hariduse taaselustamine. Rahvarõivakoolides pika protsessi tulemina sai alguse valmistada ka lastele kauneid ja kvaliteetseid kostüüme, mis annab lootust järgnevatel uurijatel leida ja avalikkuse ette tuua taasloodud rahvarõivapärandi uut suunda.

Rahvarõivad on jäänud püsima suuremalt jaolt tänu laulu- ja tantsupeo protsessi populaarsusele, univormistudes suure pildi üldvaateks. Esinemisrõivaste taastootmisprotsessi jälgides, uurides esemeid ja fotosid ning intervjuusid tehes, avastasin fakti, kus rühmade kadunud või kulunud rõivaesemeid asendades, kas teadmatusest või rahastuse puudusel, võidakse

taastoota ka tänapäeval ebakvaliteetseid esemeid. Loodan antud uurimustööga tõsta teadlikkust, pöörata tähelepanu ka sellele probleemile.

Peamised suunanäitajad rahvarõivaste arenguteel on olnud neli suurteost ja publitseeritud juhendmaterjalid. Lisades tõin välja illustatsioonide kollaažid raamatutest, ajakirjadest ja suveniirmaterjalidest (plakatid, postkaardid), ülevaatliku fotokollektsiooni sajandi jooksul kantud rahvarõivastest ja ülespildistatud esemetest. Kas mõjutajad olid illustatsioonid või said illustraatorid mõjutuse kantavatest kostüümidest, jätan lugejale mõelda.

Periodiliselt teemat kokku võttes andis sajandi esimesel veerandil toimunud moderniseerimisejärgne poleemika tõuke rahvarõivaste teema fokuseerimiseks, juhendite ja soovitude väljatöötamiseks. Järgnev nõukogude ühiskondlik majandusmudel aitas toota kvaliteetseid ja kauakestvaid rahvarõivaid, mida nii mõneski piirkonnas seni kantakse. Eesti iseseisvumine tõi kaasa ühelt poolt koolituste kättesaadavusega võimaluse pöörduda individuaalse rahvarõiva kasutamise poole, teiselt aga andis vabad käed toota, olenemata oskustest.

Kaks voolu – üks, mis taotleb etnograafilist stiilipuhtust ja teine, eelistades teatud mugandusi ning moevoolude mõjutusi, on hoidnud elus meie rahvarõiva kui rahvusluse märgi. Ühelt poolt on ju kena mitmekesistada erinevate kihelkondade rõivaste väljatoomisega üldist fooni, teisalt aga on ka mõistetav tantsujuhtide eelistus kolossaalsel pinnal mustrit luues eelistada selgestieristatavat värvikoloriiti. Majanduslikel kaalutlustel pole kunagi olnud võimalik peatada muutuste protsessi, sest juba tööstustoodangu turule tulek pani selle protsessi liikuma, jättes kõrvale kodukootud kangad.

Terminoloogiat kokku võttes võib minu uurimustöö põhjal väita, et paratamatult vormib iga ajajärk arusaamist autentsusest ja traditsioonist ning ka selle säilitamisest. Loodan oma tööga anda panuse selle kõige mõistmiseks.

Edasised uurimussuunad on võtta fookusesse taasiseseisvunud Eesti Vabariigis toimuv kuni tänapäevani välja ja põhjalik uurimustöö väliseesti rahvarõivastest. Lisaks võiks liigiti uurida laste rahvarõivaste esemeid ja nende arenguprotsesse, nii üksikkomplektide kui ka rühmarõivastuse vaates.

KASUTATUD ALLIKAD

- Adamson, Mari. 1955 Tänapäeva kostüüme rahvarõivaste ainetel. Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn
- Arraste, Lille-Asta jt. 2009. 75 aastat Eesti tantsupidusid. Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts. Tallinn: Varrak
- Aruste, Kadi. 2020. 1947. aasta XII üldlaulupeo muusikalised ja üldkorralduslikud ettevalmistustööd. TÜ Humanitaarteaduste ja Kunstide valdkond. Bakalaurusetöö
- Donwall, I.T 138. Käitumine tänapäeval. Tapper, Tartu
- Hein, E.-K. 2016. Käsitöömeister kui pärandilooja. TÜ Humanitaarhariduse ja Kunstide valdkond. Bakalaureusetöö
- Jõeste, Kristi jt. 2020 Pärandtehnoloogiline käsitööuurimus: lähenemised ja väljavaated. Studia Vernacula 19:16–45
- Kaarma, Melanie & Voolmaa, Aino 1981. Eesti rahvarõivad. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kaelep, K. 2003. Johannes Pääsukese elukäigust ja koostööst Eesti Rahva Muuseumiga. Rmt Johannes Pääsuke. Mees kahe kaameraga. Eesti Rahva Muuseum. Tartu
- Kimm, Martin. 1985. Rahvarõivaste probleem Eesti avalikkuses 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi algul. Artiklite kogumik "Eesti küla arengujooni (toim Viires, A). Eesti Teaduste Akadeemia
- Kruusi, H. & Loik. S. 1960. Rahvarõivaid pidupäevadeks. Eesti Riiklik Kirjastus
- Kruusimaa, E. 2021. Eesti Mängud 1934 ja 1939- rahvuslus, propaganda ja vastukaja. TÜ Humanitaarteaduste ja Kunstide valdkond. Magistritöö
- Kull, T. 2022. Nöobiliistuga särk- rahvarõivas või linnamood. Studia Vernacula nr 14
- Kuma, Helene. 1960. Mari Adamson. Tallinn: Eesti NSV kunst
- Kurrik, H. 1938: Eesti rahvarõivad. Eesti Rahva Muuseum. Tartu
- Kurrik, Helmi. 1936. Eesti rahvariietest. Taluperenaine nr 11:305
- Laur, Elvi. 1937. Eesti Kodutööstuse Edendamise Keskseltsi toimetised II. Eesti Kodutööstuse Edendamise Keskseltsi väljaanne. Tallinn
- Liibek, Tõnis & Sähka, Merilis. 2009. Estonica. Heinrich Tiidemanni fotoalbum. Eesti Ajaloomuuseum. Varrak, Tallinn
- Liibek, Tõnis & Värvi, Ellen. 2018. Johannes Pääsuke. Inimesed ja rõivad läbi kaamerasilma. Greif OÜ, Tartu

- Linnap, Peeter. 2020. Eesti foto antoloogia I. 19. saj kuni 1940. Kõrgema kunstikooli Pallas Toimetised, Tartu
- Loite, Kersti 2016. Intervjuu: Rahvarõivaste komplekteerimise poliitiline kunst. *Studia Vernacula* 7: 161–179
- Loite, Kersti. 2015. Üksikesemest ülikonnani Virumaa rahvarõiva näitel. *Studia Vernacula* 6: 42–64
- Manninen, Ilmari. 1927. Eesti rahvariiede ajalugu. Tartu: Eesti Rahva Muuseum
- Moora, Harri (toim) 1957. Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult. Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn
- Palumets, Ü. 2016. Ajaloolise ainese käsitlemise suunad ja võimalused traditsioonilise linase särgi valmistamise õpetamisel. TÜ VKA. Magistritöö
- Pierumaa, Rita. 2004. Hruštšovi aja „sula“ ning muudatuses ENSV kunstipoliitikas- ja elus 1950. aastate teisel poolel. TÜ Filosoofiateaduskond. Magistritöö
- Piiri, Reet 1992. Rahvarõivas esinemisrõivana. Eesti Rahva Muuseum Aastaraamat XXXIX: 116–137. Tartu
- Pupart, Piret. 2011, Eesti rahvarõivas ja mood. TEA Kirjastus, Tallinn
- Raudsepp, Anu. 2015. Rahvarõivad ja esimene Eesti nõukogude üldlaulupidu – rahvarõivad ideoloogia kütkes. Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat. Lk 60–75
- Reidla, Jana. 2003. Johannes pääsuke. Mees kahe kaameraga. Eesti Rahva Muuseum, Tartu
- Ruus, Ago. 2020. Vana Võrumaa päevapiltinud. Võru
- Ränk, Arvi. 1996. Eesti etnograafia sõnaraamat. AS PAKETT, Tallinn
- Teras, Liis. 2015. Rahvusliku kultuuripärandi konstrueerimine: rahvarõivamotiivid Eesti naiste- ja käsitööajakirjades 1887–1940. TÜ Kultuuriteaduste ja kunstide instituut. Magistritöö
- Tõnurist, Igor. 2003. Rahvarõiva kandja abiline. Tallinn
- Vaabla, Janne 2011 Mandri- Eesti lasterõivastus 19. sajandil ja 20. sajandi alguses muuseumikogude põhjal. Areng ja tehnoloogilised erijooned. TÜ VKA. Seminaritöö
- Vaabla, Janne 2012. Juurdelõikuse ja rätsepatöö arengust Eestis. Laste rahvarõivaste lõiked ja valmistamisõpetus. TÜ VKA lõputöö
- Viires, Ants 1990. Eesti rahvarõivaste uurimise tulemusi ja probleeme. *Akadeemia* 6: 1260–1270
- Voolmaa, A. & Nigul, K. 1968. Eesti rahvarõivaid. Eesti Raamat, Tallinn
- Voolmaa, A. 1962. Täiendavaid andmeid Kirde-Eesti naiste rahvarõivaste kohta. *ERM AR XVIII*: 212–233

- Voolmaa, A. 1984. Õlakatted ehk ülevisked eesti naise rõivastuses. ERM AR XXXV: 70–81
- Voolmaa, A. 1988. Lääne-Harjumaa rahvarõivastest. Harju kärjad 2.-3. juulil Sael. Kogumik.
Tallinn: Eesti Raamat
- Voolmaa, A. 1992. Ida-Virumaa rahvarõivad 19. sajandil. Ida-Virumaa rahvakultuurist. Koostaja
Ingrid Rüütel. Tallinn: Infotrükk. Lk 27–43
- Voolmaa, Aino. 1971. Eesti rahvarõivaseelikud. ERM AR XXV: 106–149
- Voolmaa, Aino. 1975 Põll eesti rahvatraditsioonis. ERM AR XXVIII: 113–166
- Voolmaa, Aino. 1976. Lääne-Eesti saarte rahvarõivaste omapärasust. ERM AR XXIX: 189–212
- Voolmaa, Aino. 1977. Meestepüksid eesti rahvarõivastes. ERM AR: XXX: 22–46
- Voolmaa, Aino. 1986. Lisandeid Eesti rahvarõivaste juurde. Kotid ja pärjad. Metoodiline
materjal. Tallinn
- Vunder, Elle. 1989. Rahvarõivas – müüt või tegelikkus. ERM AR VLI. Tartu
- Värv, Ellen. 1998. Riitumine ja rahvarõivad. Viires, Ants & Vunder, Elle (Toim). Eesti
rahvakultuur. (367–396). Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus

Ajalehed, ajakirjad ja veebiallikad

- Adamson, Mari. 1949. XIII Üldlaulupeo teataja 5. Rahvarõivaste erinumber. Tallinn
- Adamson- Eric, 1946. Eesti rahvarõivaste ja käsitöö näituse puhul. Sirp ja Vasar 28.09.1946
- Eesti Naine 1924, 2:8-9
- Eesti Naine 1928, 5:114
- Eesti rahvariided rahvuslike piduriietena. 1938. Käsitööleht 7/8
- Eesti rahvariided. 1930. Eesti Naine 7:209–210
- Eisenschmidt, E1914. Tallinnamaa rahvariided. Wirmalised nr 11
- Eesti rahvariided. 1930. Eesti Naine nr 7:209
- Habicht, Tamara 1968-69. Rahvarõivaste valmistamise õpetused. Eesti Naine
- Jaagosild, Endla 1968-69. Rahvarõivaste valmistamise õpetused. Eesti Naine
- Juhiseid ja nõuandeid rahvarõiva valmistamisel. 1938. Rahvarõivakomitee väljaanne
- Kalling, Maria. 1989 Rahvarõivastest, nostalgiast ja inglise moest. Eesti Naine nr2:24
- Karu, Ellen 1989. Rahvarõivad enne ja nüüd. Eesti Naine nr 3: 8-9
- Kasesalu, Katrin. 1989. Eesti Naine 26-27
- Kuutma, Kristin. 1998. Kultuuriidentiteet, rahvuslus ja muutused laulutraditsioonis. Mäetagused
www.folklore.ee/tagused/nr7/kuutma.htm

- K.S. 1938. Rahvuslikku laadi ülikondi poistele. Eesti Naine: naiste ja kodude ajakiri; 8:18–19
- Käärrik, Edith. 1939. Kodutööstus nr 3:48
- Lagle, Ell. 1939. Rahvarõivaid lastele. Kodutööstus: tarbekunsti ja kodukultuuri ajakiri nr 4.
- Laste rahvariided. 1930. Taluperenaine 5:145
- Käsitööleht 1923, 6: 81
- Lehari, V (toim).1947. Abiks Eesti XII üldlaulupeoks rahvarõivaste valmistajale. XII Üldlaulupeo teataja 6. 1947, Tallinn
- Liibek, Tõnis. 2008. Eesti talurahvas fotoaparaadi ees XIX sajandil. Sirp 16.05.
<https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c6-kunst/eesti-talurahvas-fotoaparaadi-ees-xix-sajandil/>
- Lüüs, Armanta. 1938. Rahvusliku tikandi rakendusvõimalused. Kodutööstus 1:19–25
- Manninen, I. 1926. Kas on eesti rahvarii ilus? Eesti Naine 7-8:173-175
- Moderniseeritud rahvariided. 1928. Taluperenaine nr 4:155
- Mertelsmann, O. 2002. Hariduse ja kultuuri ekspansioon süsteemi stabiliseerijana Eesti 1940–1956 http://kultuur.elu.ee/ke473_haridus.htm
- Metsis, A. 2019 <https://raamatud.postimees.ee/6723316/killuke-ajaloost-millest-tekkis-halvustav-valjend-pastlakultuur>
- Mugasto, Helene. 1928. Märkmeid eesti rahvariietest (järg). Taluperenaine nr 6:206–207
- Mugasto, Helene. 1928. Märkmeid eesti rahvariietest. Taluperenaine nr 4:157
- Mägi, Milla 1989. Kuis saab, kui kuidagi ei saa. Eesti Naine nr 5:24-25
- Naiskomisjonide käsitööde näitus Harjumaal. 1946. Eesti Naine12:373
- Nuut, J. 1946 ERMi näituse avamine Tallinna Kunstihoones Sirp ja Vasar, 08.09.1946
- Rahvarõivaste valmistamine ja realiseerimine. 1938. Kodutööstus 1:29–31
- Rikas, Salme. 1948. Tehkem lõpp rahvakunsti võltsivale tegevusele. Eesti Naine nr 4
- Runge, Ene. 1991. Põhilise tanu valmistamise õpetus Eesti Naine nr 10
- Runge, Ene. 1991. Rahvarõivaseeliku õmblemise õpetus Eesti Naine nr 5-6
- Saukas, A. 1946. XII üldlaulupeo rindelt. Sirp ja Vasar, 21.12.1946
- Soonpää, L. 1946. Näitus Eesti rahvarõivad ja käsitööd Eesti kunstihoones. Sirp ja Vasar nr 37
14.09 lk 6
- Taluperenaine 1928:4, 5, 6
- Treilmann, H. 1936. Rahvarõivaid. Taluperenaine nr 5:134
- Varma, Anni. 1938. Rahvarõivad ja XX sajand. Kodutööstus 1:14–19
- Varma, Anni. 1938, Rahvusrõivad rahvarõivaste ainetel. Kodutööstus nr 2: 48–54

Voolmaa, Aino. 1868. Ahoi, laulupeolised. Rahvarõivaste valmistamise õpetused Eesti naine nr 4, 9, 11, 12

Voolmaa, Aino. 1869. Rahvarõivaste valmistamise õpetused Eesti naine nr 1, 4, 8, 10

Voolmaa, Aino. 1968. Kuidas esimesed tanu alla said ja mida nendest õppida. Siluett sügis: 58–59

Voolmaa, Aino. 1970. Kui vaarisad noored olid. Siluett nr 4:50

Voolmaa, Aino. 1970. Vikerkaareline seelik. Siluett nr 1: 34–35

Voolmaa, Aino. 1991. Rahvarõivaharrastusest meil ja mujal. Eesti Naine nr 1:12, 14

Postimees 1901:174:2; 1886:30

Päevaleht 1923:8.08; 1928:170

Õpetajate Leht 1995 nr 9; 1992 nr. 47

XIII üldlaulupeo teataja 1949 nr 5

<http://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=rahvar%C3%B5ivas>

<http://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=traditsiooniline+&F=M>

<http://entsyklopeedia.ee/artikkel/ideoloogia1>

<https://2023.laulupidu.ee/xiii-noorte-tantsupidu/>

<https://2023.laulupidu.ee/XIII-noorte-tantsupidu/osalejale/>

<https://rahvaroiivad.ee/ajalugu>

<https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=autentne>

Arhiivallikad

ERAF 1-82-18, L 3 (EK(b)P KK materjalid XII üldlaulupeoks valmistumisest 11.02.1947–25.07.1947)

Tiidermann, H. Fotokogu „Estonica“ AM 13741:342

FOTIS- (ERA, EFA) Rahvusarhiivi digiteeritud fotokogu

DIGAR- Eesti Rahvusraamatukogu digiarhiiv

ERA- Rahvusarhiivi Riigikantselei arhiiv

EPAM – Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

MUIS infosüsteem

Kasutatud lühendid

a – aasta

ARS – Kunstitoodete Kombinaat ARS (nimetused muutusid ajas)

EA – etnograafiline arhiiv

EAM F – Eesti Ajaloomuuseumi fotokogu

EKSS – eesti keele seletav sõnaraamat

ENSV – Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik

EPAM – Eesti pedagoogika arhiivmuuseum

ERM AR – Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat

ERM Fk – Eesti Rahva Muuseum Fotokogu

ERM – Eesti Rahva Muuseum

FOTIS – Rahvusarhiivi digikogu

HM F – Hiiumaa Muuseumi Fotokogu

IM F – Iisaku Muuseum Fotokogu

jne – ja nii edasi

jt – ja teised

Lk – lehekülg

Nt – näiteks

PAL F – Palamuse Oskar Lutsu Kihelkonnakoolimuuseumi fotokogu

Prof – professor

RM F – Virumaa Muuseumi fotokogu

Rmt – Raamat

TAp – Topograafiline arhiiv

TLM Fn – Tallinna Linnamuuseum Fotonegatiivide kogu

toim – toimetaja

UKU – Rahvakunstimeistrite koondis

VaM Fp – Valga Muuseumi fotokogu

VMVM F – Viljandi Muuseumi fotokogu

v.a – välja arvatud

SUMMARY

The topic of my master's thesis is “Estonian folk costume heritage within the ideological shifts. The development of children's folk costumes in the 20th century.”

Estonian folk costumes are the costumes of the peasant social class, which were developed by the beginning of the 19th century when the life and range of movement of peasants were limited to a certain parish territory. The peasant children would receive their first festive costumes for the ritual of confirmation, whereas younger children would wear long linen shirts, and in colder times, they would wear a woollen kaftan on top. By the end of the century, in most parts of Estonia, folk costumes for both adults and children had been outed by urban costumes.

The national awakening that began in the middle of the century resulted in various societies created by Estonian intellectuals. Among their main activities were the collection, preservation and perpetuation of intangible and material cultural heritage. A part of this process was the song festival movement that reached Estonia from Europe, accompanied by pursuits to revive the usage of folk costumes.

In the 20th century, children's collectives were included in the Song (and later Dance) festivals, which brought about the necessity for children's folk costumes. While enough ethnographic material was collected to make adult clothing, exemplars of children's costumes remained quite sporadic. Therefore, a century of folk costume standardisation began, accompanied by polemics on what is “right” and what is “wrong” and whether clothing should be copied or stylized. From these polemics emerges the **problem** of my research, consisting in the lack of knowledge, which would serve as a basis for making folk costumes for children.

The aim of my research was to map out the development of children's folk costumes during the 20th century, along with the factors that caused and influenced the changes. In the course of my work, I explored a 100-year-long journey of Estonian self-identification, focusing on the folk clothing used as stage costumes for children. Based on the major historical turning points, I have divided the twentieth century into four main periods. In my research, I tried to keep the observer's position from the perspective of a traditional crafts artisan, an artist, as well as an entrepreneur producing folk costumes and experienced in folk dancing.

The most extensive and distinct part of the present work was devoted to the changes which occurred during two periods: the founding of the Republic of Estonia and the post-World War II era. The founding of a young independent Estonian state facilitated the preservation of traditional culture, augmented by the establishment of the Estonian National Museum, the development of

science-based historical research and the collection of cultural heritage artifacts at times when there were still people who carried memories about the past, either as stories passed from mouth to mouth or as childhood pictures. The post-war attempt by the ruling elite to impose a “national in form, socialist in content” concept created the ground for its own termination and restoration of the state's independence.

The examination of the attitudes and trends within the community of Estonian emigrants, as well as the review of objects preserved by them, were left out of this work. Both of them require a separate approach.

The ideological trends that influenced the changes in folk clothing were established in the present research, drawing upon the published guidelines for making folk costumes, used as sources for analysis, with a focus on recommendations and advice for making children's and young people's clothing, along with photos used to illustrate the result.

Finally, in my work I argued that the topic of folk costumes had been accompanied by confrontations between two different trends throughout the century. The first one, namely “folk costume,” strived to find a way to make the most authentic copies of ethnographic objects or to stay as close to the written descriptions and illustrations as possible. The second one, known as native clothing, is rooted in further costume development and modification, as well as the usage of ethnographic sources in common fashion. In periods, such as the 1920s-30s, the distinction between the two trends was quite clear. However, it became less obvious after the 1970s. The polemic of folk costumes versus native clothing started as early as the 19th century and continues till this day. Due to this topic preserving its relevance in society, folk costumes have remained alive as an integral part of the Song and Dance Festivals.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina,

Janne Vaabla

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Eesti rahvarõivapärand ideoloogiate tuultes: laste rahvarõivakostüümide areng XX sajandil,

mille juhendaja on

Inna Raud,

Reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digiarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonnas, sealhulgas digiarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab tuletaud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Janne Vaabla

10.05.2023

LISAD

Lisa 1. XX. sajandi laste ja noorte rahvarõivaste raamatute ja ajakirjades ilmunud juhendite illustratsioonid

Lisa 2. Fotod rahvarõivastes lastest ja noortest XX sajandil magistritöös esitatud perioodide kaupa

Lisa 3. Rahvarõivastes laste ja noorte kujutamine plakatitel, postkaartidel, ajakirja Täheke illustratsioonid

Lisa 4. Välitööde materjalid

Lisa 1. *XX sajandi laste ja noorte rahvarõivaste raamatute ja ajakirjades ilmunud juhendite illustratsioonid*

Magistritöös kasutasin allikatena 20. sajandil ilmunud 4 mahukat rahvarõivaraamatut (Manninen, I. 1927. Eesti rahvariiede ajalugu; Kurrik, H. 1938. Eesti rahvarõivad; Moora, H. Jt. 1957. Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult; Voolmaa, A. & Karma, M. 1981. Eesti rahvarõivad ja 3 rahvarõivateemalist raamatut (Adamson, M. 1955. Tänapäeva kostüüme rahvarõivaste ainetel; Voolmaa, A. & Nigul, K. 1968. Eesti rahvarõivaid; Kruusi, H. & Loik, S. 1960. Rahvarõivaid pidupäevadeks). Samuti kasutasin oma töös allikatena ajakirjanduslike väljaandeid (ajakirjad Kodutööstus, Eesti Naine, Nõukogude Naine). Illustreeriv materjal on olnud üheks mõjutajaks rahvarõivaste muutumise teekonnal. Kõigist raamatutest (v.a. Manninen) koondan siia laste ja noorte rahvarõivaste illustratsioonid magistritöös käsitletavate perioodide kaupa. Pildigalerii on üles ehitatud kronoloogilises järjestuses ja sisaldab näiteid rahvuslikest rõivastest.

1. Laste ja noorte kostüümide illustratsioonid raamatust „Eesti rahvarõivad“ 1938.a (joonis 1- 6);
2. Laste ja noorte kostüümide illustratsioonid raamatust „Tänapäeva kostüüme rahvarõivaste ainetel“ 1955.a, kunstnik Mari Adamson (joonis 7-12);
3. Laste ja noorte ülikondade illustratsioonid raamatust „Eesti rahvarõivad XIX sajandist ja XX sajandi algult“ 1957. a (joonis 13-15);
4. Laste ja noorte rahvarõivaste valmistamise juhendite illustratsioonid raamatust „Rahvarõivaid pidupäevadeks“ 1960. a, kunstnik Saima Loik (joonis 16-24);
5. Laste ja noorte ülikondade valmistamise juhendite illustratsioonid raamatust „Eesti rahvarõivaid“ 1968. a, kunstnik Loik, S. (joonis 25-31);

6. Ajakirjas Nõukogude Naine ilmunud laste ja noorte rahvarõivaste valmistamise juhendite illustratsioonid 1968-69. a, kunstnik Melanie Kaarma (joonis 32-43);
7. Ajakirjas Nõukogude Naine ilmunud laste ja noorte rahvarõivaste ja rahvuslike rõivaste illustratsioonid. 1970-72. a (joonis 44-46);
8. Laste ja noorte rahvarõivaste illustratsioonid raamatust „Eesti rahvarõivad“ 1981, kunstnik Melanie Kaarma (joonis 47-58);
9. Laste rahvarõivaste ja rahvuslike rõivaste illustratsioonid ajakirjadest Eesti Naine, Kodutööstus, Nõukogude Naine (joonis 59-64)

Lisa 1. XX. sajandi laste ja noorte rahvarõivaste raamatute ja ajakirjades ilmunud juhendite illustratsioonid

1. Laste ja noorte kostüümide illustratsioonid raamatust Eesti rahvarõivad. 1938. a

Joonis .1 Kihnu tütarlaps

Joonis 2. Kärla tütarlaps

Joonis 3. Võrumaa neiu

Joonis 4. Pühalepa neiu

Joonis 5. Järva-Jaani neiu (vasakul)

Joonis 6. Tartumaa neiu

2. Laste ja noorte kostüümide illustatsioonid raamatust Tänapäeva kostüüme rahvarõivaste ainetel. 1955. a

Joonis 7-8. Saaremaa ainetel

Joonis 9. Hiiu- ja Muhumaa ainetel

Joonis 10. Lääne- ja Pärnumaa ainetel

Joonis 11. Lõuna- Eesti ainetel

Joonis 12. Põhja- Eesti ainetel

3. Laste ja noorte ülikondade illustratsioonid raamatust Eesti rahvarõivad XIX sajandist ja XX sajandi algult. 1957. a

Joonis 13. *Kärbla tütarlaps*

Joonis 14. *Kihnu tütarlaps*

Joonis 15. *Viru- Jaagupi neiu XIX sajandi keskelt*

4. Laste ja noorte rahvarõivastevalmistamise juhendite illustatsioonid raamatust
Rahvarõivaid pidupäevadeks. 1960. a

Joonis 16. Viru-Jaagupi
tütarlaps

Joonis 17. Lihula tütarlaps

Joonis 18. Häädemeeste
tütarlaps

Joonis 19. Rõuge tütarlaps

Joonis 20. Audru tütarlaps

Joonis 21. Jämaja poiss

Joonis 22. Häädemeeste neiu

Joonis 23. Lihula neiu

Joonis 24. Jüri poiss

5. Laste ja noorte ülikondade valmistamise juhendite illustratsioonid raamatust Eesti rahvarõivaid 1968.a

Joonis 25. Hargla noormees
Häädemeeste neiu

Joonis 26. Hargla tütarlaps

Joonis 27. Jiiri poiss
Väike- Maarja tütarlaps

Joonis 28. Kullamaa tütarlaps
Pilstvere tütarlaps

Joonis 29. Juuru poiss
Kirbla tütarlaps

Joonis 30. Kihnu neiu

Joonis 31. Tarvastu neiu

6. Ajakirjas Nõukogude Naine ilmunud laste ja noorte rahvarõivaste valmistamise juhendite illustratsioonid. 1968-69. a

Joonis 32.
*Anseküla tütarlaps ja
neiu*

Joonis 33.
*Paistu neiu
Tõstamaa poiss
Hargla poiss*

Joonis 34.
*Lihula tütarlaps
Rapla poiss*

Joonis 35.
Põlva neiu

Joonis 36.
*Vormsi tütarlaps
Jämaja poiss*

Joonis 37.
Tori neiu

Joonis 38.
Simuna neiu

Joonis 39.
Muhu neiu

Joonis 40.
Räpina neiu

Joonis 41.
Saarde neiu

Joonis 42.
Jõelähtme neiu

Joonis 43.
Kursi neiu

7. Ajakirjas Nõukogude Naine ilmunud laste ja noorte rahvarõivaste ja rahvuslike rõivaste illustatsioonid. 1970-72. a

Joonis 44. *Rõuge neiu Naine*

Joonis 45. *Lihula neiu*

Joonis 46. *Rahvarõivaid lastele*

8. Laste- ja noorte rahvarõivaste illustatsioonid raamatust Eesti rahvarõivad 1981. a

Joonis 47.
*Vormsi
tütarlaps*

Joonis 48.
*Kihelkonna
tütarlaps*

Joonis 49.
Mihkli poiss

Joonis 50.
Tori tütarlaps

Joonis 51.
Anseküla tütarlaps

Joonis 52.
Halliste neiu

Joonis 53.
Viru- Nigula neiu

Joonis 54.
Muhu neiu

Joonis 55.
Torma noormees

Joonis 56.
Hargla neiu

Joonis 57.
Anseküla neiu

Joonis 60.
Otepää neiu

Joonis 59.
Pühalepa neiu

Joonis 58.
Lihula neiu ja noormees

9. Laste rahvarõivaste ja rahvuslike rõivaste illustatsioonid ajakirjadest Eesti Naine, Kodutööstus ja Nõukogude Naine

Joonis 59. Kaks rahvariide laadilist kleiti lastele. Eesti Naine 1930.a

Joonis 60. Rahvarõivaid lastele. Kodutööstus 1939. a

Joonis 61. Lasteriided rahvuslikel motiividel. Eesti Naine 1946. a

Joonis 62. Illustratsioon mustrilehelt. Nõukogude Naine 1958.a

Joonis 63. Rahvuslike kostüüme väikestele peolistele Nõukogude Naine 1972. a

Joonis 64. Laste rahvarõivaid Nõukogude Naine 1957. a

Lisa 2. Fotod rahvarõivastes lastest ja noortest 20. sajandil magistritöös esitatud perioodide kaupa

Laste ja noorte rahvarõivaste ja esinemiskostüümide arengust ja muutumisest 20. sajandil pildilise ülevaate saamiseks vaatlesin fotosid MuIS-i, Rahvusarhiivi Fotoinfosüsteemi, veebikeskkondades ja erakogudes ning andmebaasis DIGAR. Lisas esitan ülevaatliku albumi, mille koostasid magistritöö ajaliste jaotuste põhjal.

1. XX sajandi algus (joonis 1-4)
2. Eesti Vabariigi iseseisvuse periood (joonis 5-14)
3. II Maailmasõja järgne aeg. Vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik (joonis 15-17)
4. Koolinoorte laulu- ja tantsupidude algus (joonis 18-20)
5. Nõukogude režiimi lagunemine (joonis 21-24)
6. Eesti Vabariigi taasiseseisvumise aja algus (joonis 25-28)

1. XX sajandi algus.

Joonis 1. 1906. a, foto: Jaan Riet
(EFA f 215.4.9392)

Joonis 2. 1911. a, foto: Jaan Riet
(EFA f 215.4.12019)

Joonis 3. 1914.a, foto: J. Riet
(EFA f 215.4.13125)

Joonis 4. 1916. a, foto: J. Riet
(EFA f 215.3.15033)

2. Eesti Vabariigi iseseisvuse periood

Joonis 5. 1918. a Grupp Paide Naisgümnaasiumi õpilasi eesti rahvarõivais.
(EFA.208.3.6729)

Joonis 6. 1920. a. Valga TG koolipeol rahvatantsijad esinemas (VaMF 2857:44)

Joonis 7. 1928. a Tapa keskkooli tantsijad (Tapa Muuseum)

Joonis 8. Sport ja isetegevus Riisipere lastekodus 'Plato' aastail 1930-1934 (EPA M F_0052850_00004)

Joonis 9. 1936. a Avinurme kõrgema algkooli õpilased rahvarõivastes. (erakogu)

Joonis 10. 1939. a Tapa linna lasteaia pidu (Tapa muuseum)

Joonis 11 .u 1930ndad Foto Carl Sarap
(RMF FN 1040:1799)

Joonis 12. 1930. a, Kadrina rahvariietes neiu
(ERM Fk 513:6)

Joonis 13. u 1930.a (A RMF1660:5)

Joonis 14. 1930. a (VMVM 444 F 1)

3. II Maailmasõja järgne aeg. Vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik

Joonis 15. Peale II Maailmasõda. Tütarlapsed vanaema tehtud rahvarõivastes laulupeole minemas (erakogu)

Joonis 16. 1949. a, rahvakunstiõhtu Viljandis (EFA.204.0.2448)

Joonis 17. 1950. a rongkäik Põltsamaal. (erakogu)

4. Koolinoorte laulu- ja tantsupidude algus

Joonis 18. 1960ndad, rongkäik Põltsamaal (erakogu)

Joonis 19. 1961. a, Valga rajooni koolinoorte rahvakunstiõhtu. Keskestme tantsijad. (VaMf 941:8)

Joonis 20. 1968. a, koolnoorte rahvatantsupidu Rakvere vallimäel. (RM Fn 154:2207)

5. Nõukogude režiimi lagunemine

Joonis 21. 1970. aastatel sai Pajust lasteaed rahavariided. Neid kanti sajandi lõpuni. (erakogu)

Joonis 22. 1983. a, Lääne-Virumaa Kohala tantsupidu (RM Fn 1543:5291)

Joonis 23. 1987.a, O. Lutsu nim keskkooli 7-8. kl segarahvatantsurühm VI laulu- ja tantsupeol. (PAL F 33:75)

Joonis 24. 1988. a, EÕM rühmade isetegevuskava. Rahvariietes noored. (ERAF.2.2.7924.8)

6. Eesti Vabariigi taasiseseisvumise aja algus

Joonis 25. 1989. a, Eesti üldlaulupidude 120. aastapäevale pühendatud laulupeo avakõne peab ajaloolane Mart Laar (EFA.204.0.168526)

Joonis 26. 1991. a, rahvariides väike tüdruk Mahtra küla 750. aastapäev. (EFA.204.0.259453)

Joonis 27. 1990. aasta laulupeo rongkäik (EFA.204.0.255323)

Joonis 28. 1991. a, esimesse klassi ema valmistud Muhu rahvarõivastes. (erakogu)

Lisa 3. Plakatid, postkaardid ja ajakirja Täheke illustratsioonid

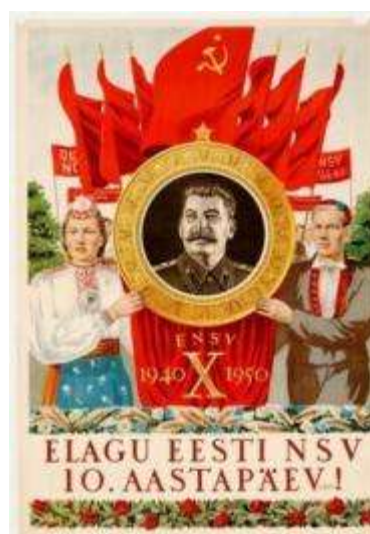
Joonis 1. Plakat 1947. a
ETMM 8540 Af 64:16

Joonis 2. Plakat 1950. a
AM 3225 F 158 2:43

Joonis 3. Plakat 1950. a
AM 324:1 F 158 2:20

Joonis 4. 1972. a
ETMM 8270 Af 95:5

Joonis 5. 1960. a postkaart
kunstnik Asta Vendler
Erakogu

Joonis 6. 1960. a
postkaartkunstnik M. Fuks
Erakogu

Joonis 7. 1966. a postkaart
kunstnik M. Fuks erakogu

Joonis 8. 1966. a postkaart
kunstnik L. Härm Erakogu

Joonis 9. 1973. a postkaart
kunstnik M. Fuks Erakogu

Joonis 10. Täheke 1960:1

Joonis 11. Pärnumaa 1989:2

Joonis 12. Saaremaa 1989:3

Joonis 13. Läänemaa 1989:4

Joonis 14. Harjumaa 1989:5

Joonis 15. Järvamaa 1989:6

Joonis 16. Virumaa 1989:7

Joonis 17. Tartumaa 1989:8

Joonis 18. Viljandimaa 1989:9

Joonis 19. Setumaa 1989:10

Joonis 20. Võrumaa 1989:11

Joonis 21. Valgamaa 1989:12

Lisa 4 Välitööd

Välitööde käigus kogusin infot aastatel 1950-1990 tegutsenud laste ja noorte rahvatantsu juhendajate, rõivaste haldurite ja kandjatega. Teostasin struktureerimata intervjuud ja vestlused Jõgevamaa kolmes piirkonnas: Põltsamaal, Torma-Vaiatus, Ulvil ja Ida-Virumaal Iisakus. Välitööde käigus pildistasin üles esemed, töötasin läbi fotokogud. Kokkuleppel erakogude omanikega on lubatud töös kasutada erakogude fotosid ja pilte esemetest. Lisaks intervjuerisin ARSis aastatel 1975-1990 töötanud meistrit. Salvestatud intervjuudest tehtud märkmeid kasutasin osaliselt magistritöös.

Lisas esitan mõned näited, milliseid rahvarõivaid kanti 1950. aastatest Jõgevamaa ja Ida-Virumaa valitud piirkondades. (joonis 1-15) Mõned neist esemetest on kasutusel ka 2023. aastal.

Vaatluspraktika käigus küsitlesin 2023. aastal tegevaid Jõgevamaa laste ja noorte rahvatantsurühmade juhendajaid ja kostüümihaldureid. Esitan siin kahe küsimuse vastused muutmata kujul.

Küsimuste „Kuidas mõistate väljendit „pidulikud stiliseerimata rahvarõivad“? Kas seda nõuet on lihtne järgida?“ vastused:

- a) Kihelkonnas ajalooliselt kasutusel olnud rahvarõivaste komplektid, mis on kooskõlastatud ERM -is olevate näidistega. Minul isiklikult ei ole keeruline olnud. Meil on olemas varasemalt soetatud komplekte, mida siis vastavalt vajadusele ning võimalustele värskendame/uuendame
- b) Puuduvad tänapäevased lahendused ehk on võimalikult autentseid. On päris raske järgida, kuna kasutame rahvariideid tantsimiseks erinevates tingimustes.
- c) Traditsioonilised ja ajaloolised rahvarõivad, ehtsad materjalid, autentseid. Kui on raha ja toetusi, siis väga keeruline ei ole. Täna päeval head võimalused uurida, nõu küsida spetsialistidelt.
- d) Rahvariided, mis on originaalile võimalikult sarnased. Keeruline, sest päris originaalid on hirmkallid. Peab leidma odavamaid lahendusi.
- e) Rahvarõiva komplekt. Rahvarõivad peavad olema komplektis, näiteks Kursi naise komplekt koosneb õigetest esemetest - põlle, tanu särki ei asendata teise piirkonna esemega. Keeruline on jälgida nõuet vaid siis, kui komplektist on esemeid puudu.
- f) Pidulikud stiliseerimata rahvarõivad on võimalusel sama kihelkonna ja sama ajastu muuseumiesemete põhjal loodud komplektid, mille loomisel ja kokkusobitamisel on osalenud ka oma ala spetsialist. Need on eakohased ning lähtuvalt ajaloolisest kandmise traditsioonist (neiul pole põlle ja tanu ja tüdrukutel pole pärga, naine ei lähe ilma tanu ja põlleta kuskile). Peamine takistus selle järgimiseks on raha puudus ning komplektid ja riided, mis omal ajal odavalt tehtud (näiteks koolivormi kangast liistikud) või üleni sinised poiste vestid, mida võiks kanda ainult Põhja-Eestis, aga millegipärast on levinud üle maa.

- g) Autentne rahvarõiva täiskomplekt kingadest/pasteldest kuni peakatteni. Tantsupeo kontekstis on see alati nii olnud ehk kõik rõiva komplektid on vastavalt ka valmistatud ehk mulle ei tundu selle järgimine keeruline. Keerukust valmistab laste puhul kingade/pastelde soetamine, sest lapse jalg kasvab ning vanem ei soovi osta kallist jalanõud, lisaks puudub lapsevanemal teadmine, milline king täpselt sobib ja seega on selle pidev selgitamine juhendajale energiakulukas. Ja lõpuks ikka kõigil ei ole sellised, nagu vaja. Praegu on plaan võimalusel soetada hoopis pastlad koolile.
- h) Rahvarõivas on juba ise pidulik. Kui on stiliseeritud, siis ei ole see ena rahvarõivas vaid rahvuslike motiividega kostüüm.

Joonis 1. Vest (kasutati Ulvi v Lohusuu koolis)

Joonis 2. Vest (kasutati Ulvi v Lohusuu koolis)

Joonis 3. Vest (kasutati Torma koolis)

Joonis 4. Seelik (Ulvi kool)

Joonis 5. Seelik ja särk (Torma kool)

Joonis 6. Pärg (Ulvi kool)

Joonis 7. Käised (Ulvi kool)

Joonis 8. Käised (Torma kool)

Joonis 9. Käised (Torma kool)

Joonis 10. Põlvpiüksid (Ulvi)

Joonis 11. Põlvpiüksid (Põltsamaa)

Joonis 12. Põlvpiüksid (Põltsamaa)

Joonis 13. Seelik (Põltsamaa)

Joonis 14. Liistik (Põltsamaa)

Joonis 15. Anseküla lapse kostüüm (Põltsamaa)

